

UNIVERZITA KARLOVA
EVANGELICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

**Zkušenost členů sboru Církve bratrské
na jižní Moravě
s fungováním jejich společenství
v období pandemie covid-19**

Interpretativní fenomenologická analýza

Diplomová práce

Praha 2022

Jarmila Dalhaus

Katedra praktické teologie

Vedoucí práce Mgr. Ondřej Macek, Ph.D.

Studijní program KOKKP - Komunitní krizová a pastorační práce

Obor Diakonika

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci s názvem *Zkušenost členů sboru Církve bratrské na jižní Moravě s fungováním jejich společenství v období pandemie covid-19* napsala samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů.

V Brně dne 5.5.2022

Anotace

Ústředním tématem diplomové práce je zkušenost členů sboru Církve bratrské na jižní Moravě s fungováním jejich společenství v období pandemie covid-19. V teoretické části v první kapitole autorka předkládá legislativní kontext pandemie a jeho dopad na křesťanskou církev obecně. Druhá kapitola představuje Církev bratrskou a umožňuje představu o tom, jak se její ústředí adaptovalo na legislativní opatření v praxi. Třetí kapitola podává přehled o dopadu protipandemických opatření na život sboru na jižní Moravě. Praktická část práce je zaměřena na kvalitativní výzkum. Jako metoda byla zvolena interpretativní fenomenologická analýza, provedená na základě polostrukturovaných rozhovorů se členy sboru Církve bratrské na jižní Moravě uskutečněných během lockdownu druhé pandemické vlny. Hlavními tématy jsou bohoslužba v prostředí Zoom, monitorování potřebných a vzájemná péče. Výzkumný soubor je složen z pěti respondentů, a to ve věku 25-72 let.

Klíčová slova

členové sboru Církve bratrské, pandemie covid-19, zkušenost, kvalitativní výzkum, interpretativní fenomenologická analýza, rozhovor

Summary

The central topic of this thesis is how the members of the Brethren Church community in South Moravia experienced the functioning of their Church community during the Covid-19 pandemic.

Part 1 deals with the theoretical aspects. In chapter one the author presents the legislative context of the pandemic and its impact on the Christian Church community in general. The second chapter gives a brief insight into how the new law requirements were put into practice by the Church board. The third chapter presents an overview of the South Moravian community and the impact of the pandemic requirements on its community life.

The practical part focuses on qualitative research and attempts to capture the actual experience of members of the South Moravian community.

As a research method the Interpretative phenomenological analysis was chosen and based on semi-structured interviews with respondents covering the following topics: worship on the Zoom platform, monitoring of the community members in need and mutual care during the Covid-19 pandemic, especially during the second pandemic wave lockdown. The research sample consists of five respondents between 25-72 years of age.

Keywords

members of the Brethren Church, Covid-19 pandemic, experience, qualitative research, interpretative phenomenological analysis, interview

Poděkování

Děkuji vedoucímu práce Mgr. Ondřeji Mackovi, Ph.D., za vstřícný přístup a cenné rady, které přispěly k výsledné podobě práce. Dále děkuji všem přátelům ze sboru, kteří mi poskytli rozhovor a všem, kteří se mnou práci trpělivě konzultovali. Děkuji rovněž své rodině za láskyplnou podporu. Děkuji Bohu, z jehož vůle vzešlo moje studium i moje práce.

Obsah	
Úvod	11
1 Pandemie covid-19	18
1.1 Definice pandemie způsobené virem covid-19	18
1.2 Průběh šíření viru v opatřeních	20
1.2.1 První vlna: březen až konec května 2020	20
1.2.2 Druhá vlna: říjen 2020 až duben 2021	21
1.3 Sumarizace průběhu a důsledků pandemie	24
1.3.1 První vlna	24
1.3.2 Druhá vlna	24
1.4 Rekapitulace 1. kapitoly	25
2 Církev bratrská	27
2.1 Kořeny a religionistická charakteristika Církve bratrské	28
2.2 Církev bratrská jako církev Kristova	29
2.3 Jak ústředí Církve bratrské reagovalo na opatření	29
2.4 Rekapitulace 2. kapitoly	32
3 Sbor Církve bratrské na jižní Moravě	34
3.1 Sbor v základních informacích	34
3.2 Život sboru v aktivitách	36
3.2.1 Aktivity sboru před pandemií	36
3.2.2 Aktivity sboru během pandemie	37
3.3 Rekapitulace 3. kapitoly	40
3.4 Shrnutí teoretické části	40
4 Metodologie	40
4.1 Výzkumná metoda	41
4.2 Výzkumný soubor	43
4.3 Tvorba dat	44
4.4 Reflexe výzkumníka	47
4.5 Analýza	50
5 Výsledky	51
5.1 Příběhy	51
5.1.1 Žena 59 let	52
5.1.2 Žena 25 let	56
5.1.3 Žena 25 let, studentka	61
5.1.4 Žena 45 let	65
5.1.5 Muž 72 let	68
5.2 Témata	71
5.2.1 Bohoslužby na platformě Zoom	72
5.2.2 Monitorování potřebných	74
5.2.3 Vzájemná péče	75
5.3 Shrnutí výsledků výzkumu	78
5.3.1 Bohoslužby na platformě Zoom	78

5.3.2	Monitorování potřebných	79
5.3.3	Vzájemná pomoc	79
5.3.4	Shrnutí zkušenosti členů s fungováním sboru během pandemie	80
6	Diskuze	81
7	Závěr	87
8	Seznam literatury	89
Přílohy		95
8.1	Informační list a souhlasné prohlášení - vzor	95
8.2	Tabulka zvláštních slov a výrazů	98

Úvod

Předporozumění

V době, kdy naši zemi zasáhla pandemie covidu-19, jsem studovala první ročník Diakoniky¹. Už během první vlny pandemie jsem na sobě pocítila dopady opatření, a to jako občan, studentka i členka sboru. Vnímala jsem, jak mne ovlivňuje nemožnost se svobodně pohybovat a setkávat se s kolegy na Univerzitě Karlově (dále jen UK) a jak neuspokojivé, byť pohodlné, je online studium. Uvědomit si důsledky absence křesťanského života mi trvalo déle, tento proces byl jaksi „plíživější“. Kladla jsem si otázku, zda to tak vnímají i další členové sboru. Uvažovala jsem o mnohých kontextech pandemie z pohledu řadového člena sboru, budoucího komunitně pastoračního pracovníka a také studentky transdisciplinární Diakoniky, zaměřené na práci v krizových podmínkách. Ty jsem dennodenně vídala v médiích, ale i kolem sebe, jejich dopad jsem vnímala i ve svém nitru, psychicky a duchovně. Pociťovala jsem nedostatek sociálních kontaktů, obavu z budoucnosti a chyběla mi účast na shromážděních, možnost společně chválit Boha i společné modlitby.

Uvědomovala jsem si, že duchovní život by neměl být ovlivněn něčím, co nějaké opatření zakáže. Zároveň jsem věděla, že duchovní život křesťanů je ukotven v setkávání se. Setkávání se bylo pandemií, respektive souvisejícími opatřeními víceméně znemožněno. O dopadu tohoto efektu pandemie na církve a křesťany se psalo i diskutovalo již v první vlně. Zabýval se jím například

¹ Na webových stránkách fakulty je diakonika popsána jako Komunitní krizová a pastorační práce - obor, který v bádání a praxi propojuje teologii a komunitní spolupráci za krizových podmínek. Zabývá se vytvářením a pěstováním prostředí vzájemné péče při spoluzití rozmanitých zájmových skupin i jednotlivců ve společném světě. Základy oboru jsou křesťanské, jeho užití je otevřené světu. (*Evangelická teologická fakulta, Co je to Diakonika?* Dostupné z: <https://web.etf.cuni.cz/ETFN-749.html>)

Tomáš Halík² ve svých kázáních, o tématu psal na svých webových stránkách, třeba v článku *Křesťanství v čase nemoci*. Když jsem text četla, utkvěl mi ale v paměti jiný fragment jeho úvahy: „(...) čas prázdných a mlčících kostelů můžeme jistě přijmout jen jako krátké provizorium, na které pak brzy zapomeneme.“³ Napadlo mne: „Jak by se dalo zapomenout? Není to přeci jen o zavřených kostelech...“ Vzápětí jsem při hledání zahraničních zdrojů pro svoji práci našla oporu této eventuality v knize *Is it tomorrow, yet?*⁴ Autor Ivan Krastev⁵ v úvodu vysvětluje, že lidé na pandemii zapomínají, protože v nich chybí příběh: „Podivnost pandemické zkušenosti spočívá v tom, že se vše mění, ale nic se neděje. Máme zachránit lidstvo tím, že zůstaneme doma a budeme si mýt ruce.“⁶ Jde dokonce dále či hlouběji a tvrdí, že pandemii vymazává jedinečnost životů i smrtí. Smrt způsobená pandemií podle něj nedává smysl.⁷ Tato slova na mne hluboce zapůsobila a rozhodla jsem se proto napsat tuto práci (s neambiciózním záměrem) tak, abych vytvořila kroniku či paměť života našeho sboru a zachytila příběhy života i smrti v čase pandemii. Doufám, že poslouží také k reflexi a poučení se.

Tato diplomová práce vychází z průsečíku tří dějů, či tří perspektiv. Prvním perspektivou a epochálním dějem je celosvětová pandemii způsobená šířením viru covid-19. Ta ovlivnila a nadále ovlivňuje život společnosti jednak

² Tomáš Halík je profesorem Filozofické fakulty UK. Přednáší filozofii a sociologii náboženství, od r. 1990 je prezidentem České křesťanské akademie a rektorem kostela Nejsvětějšího Salvátora, od roku 2004 farářem nově zřízené pražské akademické farnosti. Věnuje se rovněž mezináboženskému dialogu.

³ Halík.cz, Články a eseje. Dostupné z: <http://halik.cz/cs/tvorba/clanky-eseje/clanek/606/>

⁴ Deník *Financial times* označil publikaci za knihu roku, byla již přeložena do češtiny viz KRASTEV, Ivan. *Už je zítra?, aneb Jak pandemii mění Evropu*. Přeložil Ladislav NAGY.

⁵ Ivan Krastev je předsedou Centra liberálních strategií v Sofii, stálý členem Institutu humanitních věd ve Vídni, zakládajícím členem představenstva Evropské rady pro zahraniční vztahy, členem správní rady Mezinárodní krizové skupiny a píše pro *New York Times*. (*The New York Times*, Ivan Krastev Dostupné z: <https://www.nytimes.com/column/ivan-krastev>)

⁶ KRASTEV, Ivan. *Is it tomorrow, yet?: Paradoxes of the Pandemic*, s. 23.

⁷ Tamtéž.

svým dopadem na fyzické zdraví jedinců a jednak opatřeními proti šíření viru, zaváděnými vládou ve snaze dopad minimalizovat.

Pandemie se prolomila do děje druhého, a tím je život křesťanské komunity (sboru, společenství⁸), již jsem členkou. Restrikce, a především nemožnost se v jejich důsledku setkávat dramaticky změnil život sboru. Tento děj jsme prožívala „zevnitř“ a v kontextu lidském, osobním, křesťanském.

Pandemie ovlivnila i děj třetí, mé studium. Právě v roli studentky oboru Diakonika zaměřeného na komunitně pastorační práci jsem mohla sledovat praktické dopady opatření na život společnosti „zvenčí“, prizmatem studované teorie a z pohledu nabývané odbornosti budoucího komunitně pastoračního pracovníka. Z této pozice vychází záměr napsat diplomovou práci zaměřenou na následující **hlavní výzkumnou otázku**:

- Jakou mají členové sboru CB na jižní Moravě zkušenost s fungováním jejich společenství v době pandemie covid-19?

Na tuto otázku se pokusím odpovědět z perspektivy zájmu vedení sboru, který jeho členové vyjádřili na našem setkání na virtuální platformě Zoom na podzim roku 2020. Na tomto setkání jsem jim představila svůj záměr napsat na téma života sboru v době pandemie diplomovou práci. Nabídla jsem, že ve výzkumu prozkoumám oblasti, které jsou zajímavé z jejich hlediska. Kazatel a starší tedy formulovali několik otázek: „*Co lidé říkají na bohoslužby na Zoom?*“, „*Nepropadá nám někdo záchytnou sítí našich vztahů?*“ a „*Jak o sebe lidé ve sboru navzájem pečují?*“⁹. Okruhy otázek do rozhovoru tedy cílily na tato témata.

⁸ Pozn. autorky. V práci budu volně užívat jednoho z těchto označení.

⁹ Pozn. autorky. V dalším textu převážně používám namísto těchto otázek jejich zkrácené verze: bohoslužby v Zoom, monitorování potřebných a vzájemná péče. Otázky jsou zde ponechány v přítomném čase, rozhovor se konal v průběhu pandemie.

Struktura práce

Dějinnou perspektivu doby, ke které se výzkum vztahuje, tedy pandemii a s ní související opatření, zachycuje první kapitola. V ní se zaměřuji na popis opatření, která se nějakým způsobem týkala omezení běžného a zvykového průběhu života křesťanských společenství a na zachycení extrémnosti popisovaného období. Druhá kapitola se věnuje popisu fungování Církve bratrské během pandemie. Navazuje kapitola třetí, jež představuje fungování sboru Církve bratrské na jižní Moravě¹⁰ a využívá k tomu popis činnosti či aktivit sboru před pandemií a během ní. Po představení teoretických východisek následuje výzkumná část práce, která se pokusí odpovědět na hlavní výzkumnou otázku, tedy nahlédnout a interpretovat zkušenost členů sboru na jižní Moravě s fungováním sboru v období pandemie, což umožňuje zvolená výzkumná metoda.

Výzkumná metoda

Fenomenologická interpretativní analýza je podle mého názoru vhodnou metodou pro zachycení subjektivních zkušeností členů sboru, tedy toho, jak vnímali fungování sboru v době platnosti protipandemických opatření. Metoda je založena na fenomenologickém, hermeneutickém a idiografickém přístupu k datům.¹¹

Zdroje a sběr dat

Zdroje dat představuje materiál získaný v polostrukturovaných rozhovorech s pěti členy sboru provedených během druhé poloviny druhé vlny

¹⁰ Pozn. autorky. Popisují chod sboru odpovídající období, kdy probíhaly rozhovory, tedy leden až únor 2021, nikoli současný stav.

¹¹ Pozn. autorky. S výzkumnou metodou je možno se blíže obeznámit v podkapitole 4.1.

pandemie. Získala jsem je pro účast ve výzkumu oslovením celého společenství při online bohoslužbách na podzim roku 2020. Přihlásilo se deset dobrovolníků, z nichž jsem jich vybrala pět na základě dvou kritérií výběru. Jedním bylo dostatečně dlouhé členství ve sboru a druhým jejich rozdílná charakteristika (pohlaví, věk, zaměstnání, děti, svobodní, v manželství apod. při zachování co nejvyšší homogenity vzorku). Jména účastníků nejsou uvedena, uvádím pouze zda se jedná o muže, či ženu a jejich věk.¹²¹³ Důvodem je přání staršovstva, aby sbor i jeho členové zůstali v anonymitě. Z mého pohledu je důležité, aby obsah sdělovaného nebyl ovlivněn vědomím, že jejich názory budou číst lidé mimo sbor. Někteří členové sboru a vedení však pravděpodobně identitu účastníků rozpoznají, především z doslovně přepsaných úryvků rozhovoru (tedy včetně typických slov a obrátů, jež účastníci v rozhovorech užívají). Tento způsob prezentace výsledků výzkumu je typický pro zvolenou výzkumnou metodu.

Rozhovory byly provedeny virtuálně v lednu a únoru 2020, tedy za tvrdých protipandemických opatření. Jeden byl realizován u mne doma. Přibližně po roce jsem se účastníků ještě zeptala na to, jak hodnotí svoji zkušenost s odstupem času. Rozhovory jsem zaznamenala na diktafon, poté doslovně přepsala¹⁴ a metodologicky zpracovala na základě doporučení odborné literatury.¹⁵

Nedílným zdrojem informací je také moje téměř dvanáctiletá znalost sboru a na ní se zakládající pozice zúčastněného a zasvěceného pozorovatele. Ta není překážkou, vzhledem k tomu, že jako poučený výzkumník jsem si jí vědoma a budu jí v maximální možní míře reflektovat.

¹² Pozn. autorky. V jednom případě je uveden i doplňující údaj pro rozlišení dvou stejně starých žen, který vyplývá i z rozhovoru a neodhaluje identitu ženy.

¹³ Pozn. autorky. Sběr dat podrobně popisují v metodologické části práce v podkapitole 4.2.

¹⁴ Pozn. autorky. Ve druhém kole rozhovorů se tři účastníci z důvodu nedostatku času na rozhovor vyjádřili písemně v e-mailu.

¹⁵ Pozn. autorky. Více informací k metodologii uvádím v podkapitole 4.3.

Ve světě¹⁶ i v ČR se během pandemických vln měnila (nejen) legislativní situace ze dne na den. Online prostředí bylo ideální pro zachycování této dynamiky, život v době pandemie se odehrával celospolečensky převážně v „kyberprostoru“. Do virtuální sféry vstoupily i církve. Odborné, recenzované zdroje pojednávající o pandemii v kontextu křesťanství však vznikaly a stále vznikají velmi pozvolna.¹⁷ Výzkumný proces a psaní práce probíhaly ve velmi specifickém období pandemie i terénu, českém protestantském společenství Církve bratrské. Významná část zdrojů tak pochází z českého prostředí internetu¹⁸ a z prostředí Církve bratrské¹⁹. Specifičnost předkládaných zdrojů je určitým svědectvím o duchu popisované doby a vhodně jej reflektuje. Opodstatněnost použitých zdrojů opírám o úsporné medailonky jejich autorů v poznámkách pod čarou. V pasážích práce, kde je to kontextuálně na místě, představím i zdroje zahraniční.

Praktické využití práce vnímám v zachycení období pandemie v životě sboru, ze kterého by mohlo vyplynout poučení pro příští obdobné situace, a to pro sborovou komunitu jako celek, řadové členy, vedení i mne samotnou. Vědecká práce zabývající se podobným tématem. zatím nebyla v tuzemsku prezentována.

¹⁶ Pozn. autorky. Pro tuto práci je dění ve světě významné pouze z hlediska epochální dimenze pandemie a nebudu o něm pojednávat.

¹⁷ Pozn. autorky. Při vyhledávání zdrojů např. v ANL (časopisy, noviny, sborníky) Databázi Národní knihovny ČR dne 16. 4. 2022 zadáním hesla „pandemie“ bylo vygenerováno 2022 výsledků, při zadání „pandemie církev“ pouze 16.

¹⁸ Pozn. autorky. Povaha předkládaných dat je tvrdá a reliabilní, data jsem čerpala především z webových stránek vlády ČR a Ministerstva zdravotnictví ČR, Národního zdravotnického informačního systému, Národního zdravotnického informačního portálu a Covid portálu. Pro vytvoření emického rozměru jsem tato data doplnila mediální perspektivou a citacemi z knihy *Pandemie: anatomie krize* dvou významných českých novinářů, kterou napsali během pandemie.

¹⁹ Pozn. autorky. Pro nedostatek zdrojů výjimečně používám i zdroje z katolického prostředí při splnění podmínky, že se jejich autoři účastní ekumenického dialogu.

1 Pandemie covid-19

V této kapitole bude popsána dějinná perspektiva diplomové práce zmíněná v úvodu. Tou je pandemie o rozsahu, kterou Česko ve svých moderních dějinách nezažilo. Je nazývána katastrofou či krizí především (ale nejen) pro svůj dopad na zdraví a životy lidí (skoro jeden a tři čtvrtě milionu nakažených a třicet tisíc mrtvých)²⁰. Snaha pandemií zastavit vedla vládu k zavádění bezprecedentních opatření. Navzdory své opodstatněnosti i „*protiepidemická opatření mají konkrétní důsledky*^{21,22} a v kontextu této práce jsou to konkrétní důsledky pro křesťany. Kvůli pandemii a proti ní uplatňovaným opatřením došlo slovy Bronislava Matulíka, kazatele Sboru CB Praha 1 a šéfredaktora časopisu *Brána* k tomu, že jsou ze dne na den „*zavřeny všechny kostely a modlitebny, věřící se nemohou scházet, dokonce jsou zrušeny i malé skupinky. Křesťané si musí vystačit jen sami se sebou jako jednotlivci a rodiny v jedné domácnosti. Takové omezení nezažili ani pamětníci nacistické a komunistické totality.*“²³ Co tato dramatická omezení způsobilo, popisuje předkládaná kapitola.

1.1 Definice pandemie způsobené virem covid-19

„*Covid-19 je označení pro infekci způsobenou koronavirem SARS CoV 2, který se poprvé objevil koncem roku 2019 ve Wu-chanu v Číně. Během krátké doby se nové onemocnění nazvané později covid-19 způsobené dosud*

²⁰ KUBAL, Michal a Vojtěch GIBIŠ. *Pandemie: anatomie krize*, s. 11-14.

²¹ KUBAL, Michal a Vojtěch GIBIŠ. *Pandemie: anatomie krize*, s. 21.

²² Michal Kubal v letech 2008 až 2012 působil jako zahraniční zpravodaj České televize, od roku 2013 vedl zahraniční redakci ČT a od ledna 2016 moderuje zpravodajský pořad Události. (Česká televize, Lidé - Michal Kubal. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/lide/michal-kubal/>) Vojtěch GIBIŠ píše o sportu od roku 2004. působil sedm let v Lidových novinách jako reportér, editor a šéfredaktor sportu a poté jako šéfredaktor v Lidovky.cz. Od roku 2018 pracuje v Televizi Seznam jako editor zpravodajství a publicistiky. O pandemii koronaviru psal od 20. ledna 2020 denně. (Albatrosmedia.cz, Vojtěch Gibiš. Dostupné z: <https://www.albatrosmedia.cz/autori/65027217/vojtech-gibis/>)

²³ MATULÍK, Bronislav. *Brána*, s. 38.

nepopsaným koronavirem SARS-CoV-2 rozšířilo do celého světa. Dne 30. ledna 2020 Světová zdravotnická organizace (WHO) vyhlásila globální stav zdravotní nouze a 11. března 2020 prohlásila šíření koronaviru a pandemii (výskyt infekčního onemocnění velkého rozsahu zasahující více kontinentů). Dne 13. března byla Světovou zdravotnickou organizací za hlavní epicentrum nákazy vyhlášena Evropa. První případ onemocnění v České republice byl evidován 1. března 2020.²⁴ K prvnímu úmrtí došlo 22. 3. 2020.²⁵

Snahou státu byla prevence nákazy. Za hlavní a zásadní způsob ochrany proti nákaze bylo stanoveno vyhýbání se těm, kdo jsou zjevně nemocní.²⁶ Kritérium „zjevně nemocní“ bylo vzápětí opatřeními odstraněno. K označování období růstu a poklesu šíření viru se vžil pojem „vlna“ a stát zaváděl preventivní opatření ve chvíli, kdy začala vlna počtu nakažených a hospitalizovaných stoupat a rozvolňoval je ve chvíli, kdy tyto počty zásadně klesly. První vlna pandemie probíhala od počátku března do poloviny května 2020, druhá se objevila počátkem září 2020 a trvala do poloviny dubna 2021. Zásadně poznamenaly život (nejen) křesťanských společenství. Zachovány zůstaly jen individuální duchovní péče a vstup do kostelů jednotlivců. Ty byly možné po celou dobu trvání pandemie.

²⁴ NZIP – Národní zdravotnický informační portál, COVID-19: úvod, inkubační doba, původce a sezónnost ... Dostupné z: <https://www.nzip.cz/clanek/447-covid-19-zakladni-informace>

²⁵ Onemocnění aktuálně od MZČR, COVID-19. Dostupné z: [https://onemocneni-aktualne.mzcr.cz/covid-](https://onemocneni-aktualne.mzcr.cz/covid-19?utm_source=general&utm_medium=widget&utm_campaign=covid-19)

[19?utm_source=general&utm_medium=widget&utm_campaign=covid-19](https://onemocneni-aktualne.mzcr.cz/covid-19?utm_source=general&utm_medium=widget&utm_campaign=covid-19)

²⁶ Vláda ČR, Informace ke koronaviru a nemoci covid-19. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/aktualni-informace-ke-koronaviru-sars-cov-2-puvodne-2019-ncov-179250/>

1.2 Průběh šíření viru v opatřeních

1.2.1 První vlna: březen až konec května 2020

Slovy autorů knihy *Pandemie: anatomie krize*: „Jarní vlna covidu-19 byla v Česku příběhem úspěchu. Včasné zavedení přísných opatření uchránilo zemi před scénami, jaké znala z nejpostiženějších oblastí Evropy a světa.“²⁷

První mimořádné opatření²⁸, které má zabránit šíření viru, vydává 10. 3. 2020 Ministerstvo zdravotnictví. V dokumentu mimo jiné zakazuje akce nad 100 lidí. Poté se řízení celé situace ujímá vláda ČR a dne 12. 3. Usnesením č. 194 vyhláší nouzový stav²⁹, ruší mimořádné opatření MZ a od 13. 3. zpřísňuje další usnesení vlády č. 199 pravidla na zákaz akcí s omezením počtu ze sta na 30 shromážděných osob na jednom místě. Tento zákaz se nevztahuje na pohřby. Od 16. 3. platí Usnesení č. 215, krizové opatření o zákazu volného pohybu osob (prodlouženo 2x do 11.4.), v jehož důsledku se veřejné bohoslužby přestávají konat.

K uvolňování opatření omezujících život společnosti dochází prostřednictvím harmonogramů představených vládou 14.4.30 Od 24. 4. bylo

²⁷ KUBAL, Michal a Vojtěch GIBIŠ. *Pandemie: anatomie krize*, s. 99.

²⁸ Mimořádnými opatřeními lze omezit některá práva a svobody a uložit konkrétní povinnosti. Zejména jimi mohou být omezovány obchody a služby či být stanovovány podmínky jejich provozu. (*Vládní opatření lidskou řečí*, Covid Portál, Pandemický zákon. Dostupné z: <https://covid.gov.cz/situace/onemocneni-obecne-opatrenich/pandemicky-zakon>)

²⁹ Jde o jeden z mimořádných stavů podle ústavního zákona o bezpečnosti České republiky. Vyhláší ho vláda ČR. Jedním z případů, kdy může vláda nouzový stav vyhlásit, je i situace, že existuje nebezpečí, které ve značném rozsahu ohrožuje životy nebo zdraví. Nouzový stav může vláda vyhlásit nejdéle na dobu 30 dnů. Tento stav však může být prodloužen po předchozím souhlasu Poslanecké sněmovny. Nouzový stav končí uplynutím doby, na kterou byl vyhlášen, nebo rozhodnutím o jeho zrušení. Zrušit nouzový stav může vláda nebo Poslanecká sněmovna. (*Vládní opatření lidskou řečí*, Covid Portál, Nouzový stav. Dostupné z: <https://covid.gov.cz/situace/onemocneni-obecne-o-opatrenich/nouzovy-stav>)

³⁰ V nich „vláda na bohoslužby zapomněla“. Po intervenci České biskupské konference a Ekumenické rady církví ze 14. 4. se k tomu premiér dne 17.4. vyjádřil. (*Týden.cz - Aktuální zpravodajství v souvislostech*, Bohoslužby budou povolené od 27. dubna, od 8. června neomezeně. Dostupné z: <https://www.tyden.cz/rubriky/domaci/bohosluzby-budou-povolene->

omezení volného pohybu zrušeno při pohybu na veřejnosti, ale nadále zůstává omezení 10 osob ve skupině, od 27.4. je dovoleno konat bohoslužby s účastí do 15 přítomných osob. Tento počet se 11. 5. zvýšil na 100, 25. 5. na 300 lidí. „Na začátku léta roku 2020 se zdálo, že tenhle příběh skončil.“³¹

1.2.2 Druhá vlna: říjen 2020 až duben 2021

Během letních měsíců po rozvolnění opatření začaly počty nakažených opět narůst. Je obtížné přesně určit její počátek, v médiích se objevují zprávy o blížící se druhé vlně pandemie již v polovině září. Autoři knihy *Pandemie: anatomie krize* nazývá první polovinu září obdobím popírání reality, které vedlo jejich slovy k tomu, že: „Dne 23. října překonal počet nově odhalených případů patnáct tisíc. Za čtyřiašedesát hodin testy potvrdily stejný počet nakažených jako za prvních bezmála pět měsíců dohromady. Nejtragičtějším dnem se stal 3. listopad, kdy české úřady evidovaly 261 obětí. Za jediný den překonal počet mrtvých souhrn za první dva měsíce epidemie v Česku“. Tento vývoj postavil ČR během druhé vlny několikrát na první místo ve světě v počtu úmrtí i nakažených.^{32,33} Bylo to také období chaosu, přičemž bylo nemožné se zorientovat v tom, zda chaos předcházela dramatickému vývoji pandemie nebo byl jeho důsledkem. Podle autorské dvojice Kubal a Gibiš jedno generovalo druhé³⁴. Celospolečensky tak došlo ke stavu, který popisuje Jan Kulveit³⁵ jako ztrátu „schopnosti významné části společnosti mít sdílenou představu o realitě,

od-27-dubna-od-8-cervna-neomezene_542366.html Srv. *Církev bratrská*, inForm 04 a 05/2020. Dostupné z: <https://portal.cb.cz/2020-inform-04-a-05-2020>)

³¹ KUBAL, Michal a Vojtěch GIBIŠ. *Pandemie: anatomie krize*, s. 99.

³² iDnes, Česko dál padá do covidové propasti. Má nejvíce případů i úmrtí na světě. Dostupné z: http://www.idnes.cz/technet/veda/koronavirus-covid-cesko-nejvice-umrti.A201023_121240_veda_mla

³³ KUBAL, Michal a Vojtěch GIBIŠ. *Pandemie: anatomie krize*, s. 513.

³⁴ Tamtéž, s. 160-179.

³⁵ Výzkumný pracovník Institutu budoucnosti lidstva na Oxfordské univerzitě.

kteřá by tu realitu nějak zhruba správně odrážela.“³⁶ Tato ztráta částečně vychází z a je zpětně reflektována chaosem ve vládních krocích a vydávaných opatřeních. Snaha tomuto dění zamezit spočívá v tom, že (slovy Jana Hamáčka): „*Je tendence dělat ty opatření aspoň po tejdnu, aby se v tom někdo vyznal.*“³⁷ Pro přehlednost a srozumitelnost textu nebudou tedy nadále detailně uváděna veškerá usnesení vlády a mimořádná opatření.

Druhá vlna trvala přibližně sedm měsíců. Od poloviny září do 23. 10. se denní nárůst nakažených zpětinasobil (ze 3 na 15 tisíc). Vláda proto od 5. 10. znovu vyhlásila nouzový stav (usnesení č. 957) a vydala krizové opatření k omezení hromadných akcí (usnesení č. 958). Opatření omezilo účast na bohoslužbě na 100 osob a zakázalo zpěv. Následné usnesení (č. 996) omezilo bohoslužby a jiné náboženské obřady od 12. 10. na účast 10 osob ve vnitřních prostorech a 20 osob ve vnějších prostorech a tyto počty se dále snížily s účinností od 14. 10. na šest osob uvnitř i venku a od 19. 10. byla omezena i účast na svatbě a pohřbu na 30 osob (usnesení č. 1021). Usnesení č. 1078 zakázalo od 22. 10. volný pohyb občanů, s výjimkou účasti na svatbě a pohřbu do 10 osob. Bylo možné setkání pouze dvou osob ve veřejně dostupných prostorech na dobu nezbytně nutnou a venku neomezeně.

Dne 13. 11. představilo Ministerstvo zdravotnictví protipandemický systém PES k monitorování a predikci rizikového skóre šíření nákazy, (který nahradil dosavadní takzvaný *semafor*³⁸), podle nějž jedna osoba pro sebe musela

³⁶ KUBAL, Michal a Vojtěch GIBIŠ. *Pandemie: anatomie krize*, s. 179.

³⁷ Tamtéž 163 a 166.

³⁸ Systém k monitorování rizika přenosu nákazy původně mezi zeměmi, od 3.8. 2020 byl využíván plošně v ČR. (*Informace ze světa zdravotnictví - zdravezpravy.cz*, Tuzemský semafor ukáže covidová rizika v regionech. Dostupné z: <https://www.zdravezpravy.cz/2020/07/27/tuzemsky-semafor-ukaze-covidova-rizika-v-regionech/>)

KUBAL, Michal a Vojtěch GIBIŠ. *Pandemie: anatomie krize*, s. 91.

mít ve vnitřních prostorech 15 m³.³⁹ Od 3. do 12. 12. byla povolena obsazenost 10 % míst k sezení ve vnitřních prostorech, ta se od 18. 12. zvedla na 20 % a 30. 1. 2021 klesla opět na 10 %. Podobně tomu bylo i u povolené účasti na svatbách a pohřbech, a to od 3. do 12. 12. až 30 osob, od 18. 12. to bylo 20 osob, od 30. 1. 2021 jen 15 osob.

Od počátku dubna počalo vydávat mimořádná opatření i (a především) Ministerstvo zdravotnictví. Nouzový stav dnem 11.4. skončil. Dalším zákonným prostředkem, jenž byl v průběhu druhé vlny vytvořen pro boj s nákazou virem, je takzvaný pandemický zákon⁴⁰. Ten po skončení nouzového stavu 11. 4. umožnil vládě prakticky obnovit většinu opatření. Mimořádným opatřením ze dne 23. 4. Ministerstvo zdravotnictví stanovilo podmínky pro výkon práva pokojně se shromažďovat podle zákona č. 84/1990 Sb., o právu shromažďovacím. Těmi jsou dvoumetrové rozestupy mezi přítomnými osobami ve vnitřních prostorech, ochrana dýchacích cest a použití dezinfekce na ruce. Mimořádné opatření vlády dovoluje za splnění těchto podmínek od 26. 4. účast na bohoslužbách, stejně jako společný zpěv. Postupně jsou na základě *plánu pro*

³⁹ *iROZHLAS - spolehlivé a rychlé zprávy*, Jen jeden člověk na 15 metrů čtverečních. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/vlada-omezeni-poctu-zakazniku-v-obchodech-15-metru-ctverecnich_2011161628_jgr

⁴⁰ Je to označení, které se vžilo pro zákon č. 94/2021 Sb. (Zákon o mimořádných opatřeních při epidemii onemocnění COVID-19 a o změně některých souvisejících zákonů,) Dnem jeho účinnosti (26. 2. 2021) vstoupila Česká republika do stavu pandemické pohotovosti. Ve stavu pandemické pohotovosti Ministerstvo zdravotnictví a krajské hygienické stanice (vč. Hygienické stanice hlavního města Prahy) mohou vyhlášovat mimořádná opatření, která mají za cíl zmírňovat rozšíření pandemie nemoci covid-19. Stav pandemické pohotovosti může být ukončen usnesením Poslanecké sněmovny přijatým na návrh vlády nebo jedné pětiny všech poslanců (40 poslanců). (Pandemický zákon · Covid Portál. *Vládní opatření lidskou řečí*. Dostupné z: <https://covid.gov.cz/situace/onemocneni-obecne-o-opatrenich/pandemicky-zakon>)

návrat k normálnímu životu uvolňována veškerá opatření, tentokrát formou šesti balíčků⁴¹ realizovaných podle vývoje aktuální epidemiologické situace.

1.3 Sumarizace průběhu a důsledků pandemie

1.3.1 První vlna

První vlna trvala přibližně dva a půl měsíce, nouzový stav 66 dní. Byl dvakrát prodloužen, platil od 12.3. do 17.5. V době nejpřísnějších opatření nouzového stavu byl omezen volný pohyb. Začal platit 16.3. a byl také dvakrát prodloužen, trval do 11.4. **Bohoslužby se nemohly konat od 16.3. do 24.4.** (obdobně jako svatby a jiná shromáždění⁴²), a to ani o Velikonocích. Výjimkou byl pohřeb, na němž účast nebyla nijak omezena. Od prvního opatření vyhlášeného dne 10.3., kdy bylo evidováno 64 nakažených, do konce nouzového stavu toto číslo narostlo na 8509 případů a došlo k 297 úmrtím.⁴³

1.3.2 Druhá vlna

Druhá měla průběh dramatický. Důsledkem byla situace, kdy nouzový stav trval 188 dní. Účast na bohoslužbách byla průběžně regulována stejně jako veškerý život společnosti od 5. 10. nouzovým stavem a od 22. 10. 2020 omezením volného pohybu. Od 13. 11. byly rozhodující rozměry prostor (15 m³ na osobu) a od 3. 12. 2020 do 26. 4. 2021 procentní obsazenost míst k sezení. Ta se pohybovala mezi 10 a 30 %. **Bohoslužby byly tedy opatřeními omezeny**

⁴¹ *Vláda ČR*, Balíčky pro návrat zpět do normálního života. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/epidemie-koronaviru/dulezite-informace/balicky-pro-navrat-zpet-do-normalniho-zivota-187921/>

⁴² Pozn. autorky. Jsou uvedeny pouze opatřeními upravované aktivity, jež je možno zahrnout pod křesťanský kontext, tedy svatbu a pohřeb. Je si vědoma skutečnosti, že byly ovlivněny další křesťanské akce a svátosti, především křest.

⁴³ *Onemocnění aktuálně od MZČR*, COVID-19. Dostupné z: <https://onemocneni-aktualne.mzcr.cz/api/v2/covid-19>

od 5. 10. 2020 do 26. 4. 2021 a po celou dobu na nich byl zakázán společný zpěv účastníků.

Křesťanům byly uděleny dvě výjimky, díky nimž pro ně neplatil zákaz vycházení, a to od 24. 12. od 23:00 hod. do 25. 12. do 01:59 hod pro účast na půlnoční vánoční bohoslužbě a 1. až 3. 4. 2021 vždy v čase od 21:00 hod. do 23:59 hod pro účast na večerní velikonoční bohoslužbě⁴⁴.

Povolená účast na svatbách a pohřbech se v tomto období pohybovala mezi 30 a 10 lidmi mimo organizátory.

Pro jednotnost jsou statistické údaje podobně jako v popisu první vlny uvedeny od počátku nouzového stavu 5. 10. 2020 do jeho konce 11. 4. 2021. V tomto období bylo evidováno 1 293 052 nakažených a 23 713 úmrtí.^{45,46}

1.4 Rekapitulace 1. kapitoly

Obsah kapitoly představuje úvod souvislostí významných pro cíl práce. Zasadila práci do časového období, V kapitole byla popsána pandemie i její časový průběh ve dvou vlnách, a to chronologicky pomocí opatření, které vydávala vláda ČR ve snaze zamezit šíření nákazy. Uvedena byla jen data týkající se života křesťanských společenství, tedy opatření omezující setkávání se ve společenství (nouzový stav, opatření týkající se volného pohybu, hromadných akcí a shromažďování a výjimek z nich). Ta totiž měla díky své povaze, dlouhodobosti a nepředvídatelnosti vliv na realizaci svátostí i funkcí

⁴⁴ Kostely se nesměly naplnit nad deset procent kapacity. (KUBAL, Michal a Vojtěch GIBIŠ. *Pandemie: anatomie krize*, s. 404 a 702)

⁴⁵ *Onemocnění aktuálně od MZČR*, COVID-19. Dostupné z: <https://onemocneni-aktualne.mzcr.cz/api/v2/covid-19>

⁴⁶ Pozn. autorky. Výpočet byl proveden odečtením kumulativního počtu nakažených (sloupec B) a úmrtí (sloupec D) ze dne 5. 10. 2020 od stejných kumulativních početních údajů dne 11. 4. 2021.

církve, a tedy významný vliv na život křesťanských společenství, a především jejich členů.

2 Církev bratrská

Druhá kapitola je věnována Církvi bratrské⁴⁷ a jejímu fungování během pandemie. Vztahuje se k popisu terénu či místa, jehož se týká výzkumná část práce. Nejde o lokalitu vymezenou geograficky, ale o společenství lidí, které je definováno primárně duchovně a věroučně, přesto, že je (nutně a sekundárně) i institucí, a má tedy formální rámec a legislativní ukotvení. Tento aspekt Církve bratrské bude popsán v následující podkapitole. Církev bratrská jako organizace

Denominace Církve bratrské funguje jako jiné formalizované organizace. Byla založena 3. 6. 1880 v Praze^{48,49}. Je právnickou osobou speciálního typu podle zákona, který upravuje podmínky, za nichž mohou církve a náboženská společenství vykonávat činnost a má zvláštní práva^{50,51}. Má svůj správní orgán, Radu Církve bratrské (dále jen RCB), ústředí a odbory⁵² a soubor vlastních dokumentů⁵³, kterými se řídí. Má 76 sborů a 77 stanic⁵⁴). Obsah své činnosti i svá stanoviska zveřejňuje na webových stránkách a v měsíčníku *Brána*, kde také

⁴⁷ Pozn. autorky. V následujícím textu bude ve stejném významu užíván celý název církve nebo zkratka CB.

⁴⁸ *Církev bratrská, Historie a současnost Církve bratrské*. Dostupné z: <https://portal.cb.cz/historie-a-soucasnost-cirkve-bratske> a NEŠPOR, Zdeněk R. a Zdeněk VOJTÍŠEK. *Encyklopedie menších křesťanských církví v České republice*, s. 227.

⁴⁹ Založena pod názvem Svobodná reformovaná církev, v r. 1919 přejmenována na Jednotu česobratrskou a pod tímto názvem roku 1951 registrovaná v dnešním *Rejstříku registrovaných církví a náboženských společností a dalších právnických osob*, který spravuje Ministerstvo kultury. Od roku 1967 nese název Církev bratrská. (NEŠPOR, Zdeněk R. a Zdeněk VOJTÍŠEK. *Encyklopedie menších křesťanských církví v České republice*, s. 227 Srv. *Ministerstvo kultury České republiky, Data registrace církví a náboženských společností a svazů církví a náboženských společností*. Dostupné z: <https://www.mkcr.cz/data-registrace-cirkvi-a-nabozenskych-spolecnosti-a-svazu-cirkvi-a-nabozenskych-spolecnosti-408.html>)

⁵⁰ Zákon č. 3/2002 Sb. o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů.

⁵¹ Jde o výuku náboženství, výkon duchovenské služby, konání obřadů, zřizování církevních škol. (*Ministerstvo kultury České republiky, Zvláštní práva církví a náboženských společností*. Dostupné z: <https://www.mkcr.cz/zvlastni-prava-33.html>)

⁵² *Církev bratrská, Ústředí církve a odbory*. Dostupné z: <https://portal.cb.cz/skupiny>

⁵³ *Církev bratrská, Dokumenty Církve bratrské*. Dostupné z: <https://portal.cb.cz/zakladni-dokumenty>

⁵⁴ *Církev bratrská, Sborny a stanice*. Dostupné z: <https://portal.cb.cz/sbory>

podává informace pro své členy i veřejnost. Její aktivní a praktickou účast ve společnosti představuje provoz několika sociálních⁵⁵ a vzdělávacích zařízení⁵⁶ a činnost jejích kaplanů⁵⁷, kteří působí v armádě, vězeňství a zdravotnictví, v neposlední řadě také činnost misijní a humanitární. Její další společenskou funkcí či službou je uzavírání sňatků.

2.1 Kořeny a religionistická charakteristika Církve bratrské

Svojí činností CB (obdobně jako jakékoli jiné organizace) naplňuje své poslání, jímž reflektuje smysl vlastní existence i své kořeny. Ty sahají do doby duchovního oživení v Čechách a na Moravě v předminulém století, navazují na tradici staré Jednoty bratrské a práce Jana Ámose Komenského⁵⁸. Nesou i odkaz probuzenecké, pietistické a puritánské tradice a z nich vycházející evangelikální misijní práce rozvinuté v českých zemích americkými a skotskými misionáři.⁵⁹ Pojetí těchto tradic se během historie Církve bratrské vyvíjelo, podobně jako její název.

Církev bratrská se od reformovaných církví, ze kterých se vyčlenila, neodlišuje teologicky, vznikla pro rozdílnost názoru na roli církve a význam příslušnosti k ní. Její členové zastávali přesvědčení, že církev má být nezávislá na státu (a na církevní hierarchii). To vyjadřuje přídavné jméno „svobodná“

⁵⁵ CB je zřizovatelem Diakonie Církve bratrské, která provozuje 3 střediska (domov pro seniory Bethesda v Horních Počernicích, Léčebné rehabilitační středisko Černý Most, chráněné bydlení Xaverov) a má pobočky v Brně, Hrádku, Kladně, Kolíně, Litvínově, Mostu, Praze 3 a v Třinci. (*Diakonie CB, Pomáháme tam, kde je to potřeba.* Dostupné z: <https://cb.cz/diakonie/>)

⁵⁶ CB je zřizovatelem vyšší odborné školy teologické a sociální pod názvem Evangelikální teologický seminář. Tři sbory Církve bratrské provozují 3 základní školy (Pardubice, Písek-Elim a Ústí nad Labem).

⁵⁷ Tuto činnost mohou vykonávat kazatelé, ordinovaní kaplani nebo dobrovolníci. (*Česká biskupská konference, Dohoda o duchovní péči ve zdravotnictví.* Dostupné z: <https://www.cirkev.cz/archiv/061120-dohoda-o-duchovni-peci-ve-zdravotnictvi>)

⁵⁸ *Církev bratrská, Historie a současnost Církve bratrské.* Dostupné z: <https://portal.cb.cz/historie-a-soucasnost-cirkve-bratske>

⁵⁹ NEŠPOR, Zdeněk R. a Zdeněk VOJTÍŠEK. *Encyklopedie menších křesťanských církví v České republice*, s. 209.

v jejím názvu z roku 1880. Z výše uvedených kořenů pak vycházel požadavek, aby příslušníci sborů žili výhradně podle Božího slova, podrobovali se kázeňským opatřením ze strany sboru, byli misijně horliví, mravně odpovědní a aktivní ve svém místním společenství.⁶⁰ Lokální orientace vlastní všem církvím, které vznikaly za reformace, se zakládala na přesvědčení, že církev existuje jako konkrétní shromáždění konkrétních osob, kongregace, nikoli publikum. Z toho vyplynula potřeba a nutnost rozumět dění v církvi a v bohoslužbě, což vedlo k překladům Bible do národních jazyků i náboženských písní, katechismů a církevních řádů.⁶¹

2.2 Církev bratrská jako církev Kristova

V předchozích dvou podkapitolách byla popsána Církev bratrská jako sociologický útvar či společnost lidí, tedy jako instituce či organizace s evidovatelnými parametry. Církev je ale ve smyslu teologickém i předmět víry, je podle našeho významného teologa Pavla Filipiho „*teologickou realitou, kterou vyznáváme ve vyznání víry (Věřím v jednu svatou obecnou a apoštolskou církev)*“⁶², či tajemné Tělo Kristovo. Švýcarský teolog proslulý svojí ekumenickou orientací, Hans Küng vymezuje církev jako: „*(...) jakoukoli lidskou komunitu, pro niž je v posledku rozhodující Ježíš Kristus, (...) a kde je vzpomínka na něj aktivována prakticky i teoreticky.*“⁶³

2.3 Jak ústředí Církve bratrské reagovalo na opatření

V této podkapitole bude popsáno, jak se ústředí Církve bratrské opatřením přizpůsobovalo. Data jsou čerpána z webových stránek CB a časopisu *Brána*.

⁶⁰NEŠPOR, Zdeněk R. a Zdeněk VOJTÍŠEK. *Encyklopedie menších křesťanských církví v České republice*, s. 209.

⁶¹FILIPI, Pavel. *Církev a církev: kapitoly z ekumenické eklesiologie*, 104.

⁶²FILIPI, Pavel. *Křesťanstvo: historie, statistika, charakteristika křesťanských církví*, s. 11.

⁶³KÜNG, Hans a Edward QUINN, *On being a Christian*, s. 125 a 126.

Z hlediska předkládané diplomové práce je smysluplné předložit obraz toho, jak v době pandemie ústředí CB fungovalo, nikoli podat detailní popis veškerých správních úkonů či projednávaných témat. Proto bude na základě prostudování materiálů dostupných na stránkách CB krátce popsán jejich obsah a uveden výběr z provozních informací, který se pokusí zachytit oblasti, v nichž docházelo ke změnám v důsledku pandemie.

V den vydání prvního mimořádného opatření Ministerstva zdravotnictví, 10. 3., vydalo RCB stanovisko k riziku epidemie⁶⁴. Informovalo tedy o rozhodnutí vlády, které bylo v danou chvíli stěžejní a nabádalo k odpovědnosti.

Vzápětí napsal předseda RCB David Novák pastýřský list, kde připomenul výzvu k odvaze, otevřenosti a oddanosti.⁶⁵

V dubnovém vydání časopisu *Brána* ústředí oznámilo, že na základě nařízení vlády o volném pohybu osob jsou zrušena veřejná shromáždění, kurzy a konference (konference Odboru pro manželství a rodinu, dětského odboru i dorostové) a informovalo o tom, že sbory zrušily veřejné bohoslužby.⁶⁶

Bohoslužby a s nimi i veškerý křesťanský život se přesunuly do online prostoru. Web CB a časopis *Brána* se tak staly významnou informační centrálou. Přinášely informace o online video bohoslužbách, celocírkevních společných bohoslužbách a nabízely video přenosy a záznamy bohoslužeb sborům bez vlastního živého vysílání.⁶⁷ Veškeré organizační a správní informace byly tradičně uveřejňovány na webových stránkách CB a zároveň v měsíčníku *Brána*,

⁶⁴ *Církev bratrská*, Stanovisko Rady Církve bratrské k riziku epidemie. Dostupné z: <https://portal.cb.cz/2020-stanovisko-rady-cirkve-bratrské-k-riziku-epidemie-e2608d51-3329-4e32-b628-6919a5655547>

⁶⁵ *Církev bratrská*, Pastýřský list Davida Nováka - březen 2020. Dostupné z: <https://portal.cb.cz/2020-pastyrsky-list-davida-novaka-brezen-2020>

⁶⁶ *Církev bratrská*, inForm 04 a 05/2020. Dostupné z: <https://portal.cb.cz/2020-inform-04-a-05-2020>

⁶⁷ *Církev bratrská*, Video a audio přenosy bohoslužeb sborů Církve. Dostupné z: <https://portal.cb.cz/video-a-audio-prenosy-bohoslužeb>

na obou místech v sekci *iNform*. V souvislosti s protipandemickými opatřeními v nich RCB během pandemie informovala například:

- o večerech chval⁶⁸,
- o výzvách k modlitbám a půstu, modlitebních řetězcích⁶⁹,
- že ve více než 20 sborech kvůli nouzovému stavu neproběhlo členské shromáždění, a tedy ani volby do staršovstev, sborům tak hrozí omezení pravomocí,
- že Rada rozhodla o pozastavení vikariátních cvičení a praxí po dobu pandemických omezení,
- o zvažování vytvoření mediální strategie RCB,
- o posunu termínu výroční konference 2020, dalších konferencí a akcí⁷⁰
- a vydává také stanovisko k nařčení církve „z odmítnutí jakkoliv se podílet na řešení krize v čase pandemie“.⁷¹

Během pandemie CB významně posílila kaplanskou a dobrovolnickou službu ve věznicích i zdravotnictví. Počet sňatků v důsledku opatření naopak výrazně poklesl.

Statistika činnosti vyplývající ze zvláštních práv CB⁷²:

	2019	2020	2021
--	------	------	------

⁶⁸ *YouTube*, Večer chval CB + ETS. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=RnkenzbCyaQ>

⁶⁹ *Církev bratrská*, Výzva David Nováka ke společným modlitbám a k půstu. Dostupné z: <https://portal.cb.cz/2020-vyzva-david-novaka-ke-spolecnym-modlitbam-a-k-pustu>

⁷⁰ *Církev bratrská*, inForm 04 a 05/2020. Dostupné z: <https://portal.cb.cz/2020-inform-04-a-05-2020>

⁷¹ *Církev bratrská*, Pandemie koronaviru a církev. Dostupné z: <https://portal.cb.cz/2020-pandemie-koronaviru-a-cirkev>

⁷² *Církev bratrská*, Dokumenty Církve bratrské. Dostupné z: <https://portal.cb.cz/zakladni-dokumenty>

Armáda	1	1	2
Věžeňství	1 kaplan a dva dobrovolníci	2 kaplani a 30 dobrovolníků	2 kaplani a 30 dobrovolníků
Zdravotnictví	1 kaplan a dva dobrovolníci	5 kaplanů	5 kaplanů
Sňatky	133	105	91

V časopise *Brána* i na webu CB již záhy po vypuknutí pandemie vycházely tematické články nabízející praktické informace, duševní i duchovní náměty, např.: *Všechno je jinak* Bronislava Matulíka o víře v současné pandemické situaci, či diskuzi s epidemiologem Jakubem Mrázkem, kazatelem Danielem Fajfrem a s novinářem Martinem Srbem *Jak překonávat strach*.⁷³

První vlna pandemie vyústila ve snahu se z ní poučit, popřípadě se připravit na jiné krizové situace. RCB oznámila přípravu úpravy Řádu správy a Ústavy pro případy nouzových a jiných krizových stavů⁷⁴ a na ETS proběhla konference ke zkušenostem s online přenosy bohoslužeb v průběhu nouzového stavu⁷⁵.

2.4 Rekapitulace 2. kapitoly

Ve druhé kapitole byl popsán (nikoli vyčerpávajícím způsobem) širší či obecný terén výzkumu, kapitola tedy ukotvila cíl práce v prostředí, a tím částečně odpověděla na otázku, kde se výzkum odehrával. Církev bratrská byla představena jako instituce začleněné do právního systému ČR, která je povinna se řídit opatřeními vydávanými Vládou ČR a byla nastíněna činnost ústředí. Byla popsány tradice či kořeny Církve bratrské a byla také vymezena teologicky.

⁷³ *Církev bratrská*, inForm 04 a 05/2020. Dostupné z: <https://portal.cb.cz/2020-inform-04-a-05-2020>

⁷⁴ *Církev bratrská*, inForm 06/2020. Dostupné z: <https://portal.cb.cz/2020-inform-06-2020>

⁷⁵ *Církev bratrská*, Konference ke zkušenostem s on-line přenosy. Dostupné z: <https://portal.cb.cz/2020-konference-ke-zkusenostem-s-on-line-prenosy-bohosluzeb-v-prubehu-nouzoveho-stavu>

Následující kapitola pak představí konkrétní místo a pojedná o tom, jak sbor Církve bratrské na jižní Moravě fungoval před protiepidemickými opatřeními a během nich.

3 Sbor Církvě bratrské na jižní Moravě⁷⁶

Následuje přehled o struktuře, správě a aktivitách činnosti jihomoravského sboru Církvě bratrské, a to před pandemií a během ní. Data jsou čerpána i z webových stránek sboru⁷⁷ a jsou ověřena u zodpovědných osob (kazatele, starších či dalších osob podílejících se na organizaci a správě sboru). Popis v následující podkapitole reflektuje běžný chod sboru.⁷⁸

3.1 Sbor v základních informacích

Ve vedení sboru působí kazatel, šest bratrů starších a pastorační pracovnice (na částečný úvazek). K datu vyhlášení nouzového stavu ve druhé vlně měl sbor 84 členů a 51 dětí⁷⁹. Veškeré správní a organizační činnosti, aktivity i velká část údržby jsou zajišťovány členy sboru (aktivně se jich podílí více, než polovina) na dobrovolnické bázi mimo již uvedené pastorační pracovnice, která se stará o faru, navštěvuje potřebné, výrazně se podílí na plánování a organizování aktivit.

Staršovstvo se běžně schází jednou měsíčně k projednání aktuálních témat. Dále je projednáváno plánování služeb ve sboru (kdo/kdy se postará o jakou aktivitu, především kázání, vedení, sborový víkend, ale i mnohé další). Zpětně starší zvažují, co se podařilo a co příště zkusit jinak. Průběžným tématem je zvažování sborové teologie, tedy jaký je sborový způsob zbožnosti (racionální nebo prožitkové vnímání spirituality), co potřebují lidé ve sboru, a co jsou kazatel a starší schopni autenticky přinášet. Nedílnou součástí náplně staršovstev

⁷⁶ Pozn. autorky. Vzhledem k tomu, že si sbor přeje zůstat anonymní, nebude uvedena jeho historie ani jiné údaje, podle kterých by sbor bylo možno snadno identifikovat.

⁷⁷ Pozn. autorky. Webové stránky nejsou citovány z důvodu zachování anonymity sboru.

⁷⁸ Pozn. autorky. Data odpovídají stavu v období provádění rozhovorů. Od té doby došlo k několika změnám, z nichž je nejzásadnější změna prostor, kde se odehrávají bohoslužby.

⁷⁹ Pozn. autorky. Výzkum proběhl ve druhé vlně pandemie, z toho důvodu je stav uveden k datu jejího nástupu v kontextu práce definovaného vyhlášením nouzového stavu.

jsou pastorační témata a modlitební přímlyvy za členy i přátele sboru. Setkání starších funguje i částečně supervizně: „*Staršovstvo funguje do jisté míry jako skupinka, kde má své pevné místo Boží slovo a modlitba a někdy je i trošku prostoru pro vzájemné sdílení o životě jednotlivých starších.*“⁸⁰ Dalšími významnými tématy jsou ekumenické aktivity a hospodářské záležitosti (např. rozhodování o finančních darech na misii).

Jednou ročně se koná výroční členské shromáždění a podle potřeby jsou svolána členská shromáždění týkající se rozhodnutí v aktuální situaci. Na správě sboru se podílí účetní, matrikář a správce webových stránek

Sbor nevlastní modlitebnu, pronajímá si prostor pro nedělní bohoslužby. Na jejich realizaci má významnou účast technik, který se stará o zvukovou a obrazovou stránku bohoslužby (promítání, přenos zvuku, nahrávky kázání a jejich umístění na webové stránky), vedoucí průběhu bohoslužby, členové sboru účastníci se bohoslužebného procesu, chválicí skupinka, výběrčí dobrovolných příspěvků, pokladník, dva vedoucí besídek, lidé zajišťující občerstvení a úklid po bohoslužbě a květinovou výzdobu, osoba zodpovědná za pronajímané prostory, především jejich uzamčení a řidič, který převáží technické vybavení, je-li potřeba.

Jednou měsíčně se koná nízkoprahová bohoslužba v kavárně. Realizační tým sestává ze stálého organizátora a uvádějícího a několika dobrovolníků, kteří zajišťují kázání, kulturní složku akce (vystoupení a zabezpečení vlastního technického vybavení) a jsou připraveni odpovídat návštěvníkům na otázky týkající se především víry.

Ve sboru pracuje i neoficiální pastorační skupina. Sestává se z několika lidí vybavených odborně či lidsky, kteří mají důvěru staršovstva a kazatele a zabývají se pastorační na nejnižší úrovni. Pastorační odbornou vykonává kazatel. Ve sboru také fungují mnohá hudební seskupení, která se střídají v přípravě a

⁸⁰ Pozn. autorky. Čerpáno z výroční zprávy sboru za rok 2021.

realizaci chval a v případě potřeby se přeskupují. K nácviku mají k dispozici zkušebnu na faře.

Během roku se ve sboru utváří různé pracovní skupiny, které se scházejí k přípravám plánovaných akcí, především letních táborů. Je vydáván elektronický sborový měsíčník, do nějž mohou členové přispívat, editor je také dobrovolník z řad členů sboru.

Farní prostory tvoří rodinný dům se zahradou, kde žije kazatel se svojí rodinou. Zde se také odehrává většina pravidelných aktivit. Ty budou popsány v následující podkapitole.

3.2 Život sboru v aktivitách

3.2.1 Aktivity sboru před pandemií

Pravidelně se konaly dvě bohoslužebné aktivity, a to tradiční nedělní a jednou měsíčně nízkoprahová evangelizačně zaměřená bohoslužba ve večerních hodinách v kavárně.

Každý týden probíhalo setkání mládežníků a dále se setkávaly dětské skupiny, jedna pro nejmenší předškolní děti a čtyři skautské. Probíhal také nácvik chval a výuka hry na kytaru.

Jednou měsíčně se setkávala skupinka otců pod vedením kazatele, ženy si organizovaly setkání žen, probíhala setkání mladých manželů.

Nepravidelné aktivity pro všechny věkové kategorie zahrnovaly týdenní sborovou dovolenou, týdenní letní tábor pro rodiny s dětmi, sborový víkend, víkendový pobyt otců s dětmi a nepravidelné jednodenní výlety. Pro dospělé byl organizován výlet s přenocováním v přírodě.

Bohaté aktivity měli mládežníci, patřily mezi ně víkendové výjezdy, společné tvoření, účast na english campech a sborovém táboře i aktivitách pro děti a skautské skupiny. Velmi významnou oblastí, v níž se sbor, a zejména

mládežníci realizovali, byla jejich péče o osoby se zdravotním postižením v rámci spolupráce s organizací, která jim poskytuje pobytovou službu.⁸¹

Děti měly kromě každotýdenních setkání možnost účastnit se víkendových a „přespávacích“ akcí a dvoutýdenního letního tábora a jet společně s rodiči na sborovou dovolenou a rodinný tábor. Jednou ročně se dorost vypravil na celostátní sjezd v Praze. V čase Vánoc pravidelně probíhalo adventní tvoření, besídka pro děti a rodiče členů i přátel. Mimoto bylo možno strávit společně na faře konec roku a jít na novoroční výlet. Sbor se také setkával na svatbách, křtech, pohřbech a při jiných příležitostných oslavách nebo akcích, jako je například brigáda na faře. Významnou oblastní života sboru bylo před pandemií neformální setkávání jeho členů mimo sborové aktivity.

3.2.2 Aktivity sboru během pandemie

Co se konalo, konalo se online

Bohoslužby byly opatřeními zakázány v první vlně pandemie. Ve druhé vlně již byly povoleny při dodržení pravidel stanovených opatřeními. Opatření umožňovala účast pouze omezeného počtu lidí. V prostorech, které měl sbor k dispozici, se v přepočtu na metry krychlové mohlo bohoslužeb zúčastnit přibližně deset lidí. Při platnosti procentních kritérií pak realisticky přicházelo v úvahu fyzicky slavit bohoslužbu v období, kdy byla povolena 20 až 30ti procentní účast. Z důvodů časté nemocnost, karantény a neustálé, a tedy především pro potencionální účastníky matoucí změny opatření se vedení sboru rozhodlo s bohoslužbami přejít plně do prostředí Zoom.

Bohoslužby⁸² se tedy konaly od 18. 10. 2020 na interaktivní platformě Zoom (mimo několika celostátních, které se odehrály prostřednictvím Youtube

⁸¹ Pozn. autorky. Společně podnikali aktivity v pobytové instituci i mimo ni, např. víkendové akce, sborovou dovolenou, kulturní akce.

⁸² Pozn. autorky. Odkaz na bohoslužbu sbor v počátku pandemie umísťoval na svých webových stránkách, později byl pro obavy z možných negativních jevů, které se v kybeprstoru objevují,

platformy a byly streamovány z jiného sboru. Většinu vykonával kazatel doma v obývacím pokoji.

Večeře Páně byla vysluhována jednou měsíčně. Účastníci byli vyzváni, aby si připravili víno a chléb a sdíleli jej s dalšími členy domácnosti. Pozdravení pokoje probíhalo pouze v rodině, popřípadě gesty, mimikou a verbálně na obrazovce.

Chvály se pouštěly ze záznamu, postupem času začali sami členové nahrávat svoji rodinnou hudební produkci a pouštět ji v průběhu přenosu.

Modlitby během bohoslužeb probíhaly.

Neformální setkání po skončení bohoslužby byla umožněna. Zájemci měli časově neomezenou možnost k osobnímu sdílení, povídání si a výměně informací. Tato setkání byla umožněna i po celostátních bohoslužbách.

Probíhaly pravidelné aktivity: setkání skupinek předškolních dětí, čtyř skupin skautů a mládežníků i setkávání starších a porady.

Jedinou výjimkou z nemožnosti se setkávat umožněnou zákonem byla individuální duchovní služba, kterou poskytoval kazatel a pastorační pracovnice.

Co se nekonalo

Přestaly se konat evangelizační bohoslužebný večer v kavárně, setkání otců setkání žen, setkání mladých manželů, výuka hry na kytaru, nácvik chval na faře (pod vedením, individuální nebo společný podle potřeb chválicích skupin). Z nepravidelných aktivit, jichž se před pandemií často účastnili hendikepovaní, byl několikrát zrušen sborový víkend, nemohly se konat výlety mládeže, dětí, dospělých ani společné. Setkávání s lidmi se zdravotním postižením mohla probíhat jen online. Jediným možným způsobem, jak se s nimi setkat osobně, byla procházka ve dvou, a to pouze v obdobích, kdy

rozesílán členům sboru e-mailem. V důsledku tohoto opatření se bohoslužby nemohla účastnit veřejnost.

jim opatření umožňovala opustit pobytové zařízení. Nekonal se sjezd dorostu. Neproběhly žádné aktivity spojené s adventem a přelomem roku. Nekonaly se pravidelné sbírky při bohoslužbách. Poslední členské shromáždění proběhlo před druhou vlnou pandemie. Byly odloženy dvě svatby, čekalo se se křty, několik pohřbů se uskutečnilo za opatřeními velmi omezených podmínek. Jeden byl přenášen na Youtube.

Jeden člen sboru se ujal nácviku chval, snažil se pozvednout jejich úroveň a zprostředkovat účastníkům bohoslužby příjemnější prožitek. Rozepsal notové partitury, aby mohli jednotliví hudebníci sami nacvičovat doma, a poté se pokoušel jejich nahrávky technicky spojovat. Jeho plán se však nepodařilo uskutečnit.

Neformální setkávání členů mimo sborové aktivity nebylo možné.

Přestal vycházet sborový měsíčník.

Co vzniklo

Ve snaze udržet sborový život ve druhé vlně pandemie vytvořil kazatel prostor pro duchovní sdílení na *Biblické hodině* a členka pastorační skupinky nabídla od konce února do konce pandemie čtyři setkání online s pastoračně zaměřenou tematikou. Kazatel také zval členy sboru do skupiny otužilců, kteří se v rozestupech mohli ponořit do řeky Svratky. K dispozici byla převlékárna. Bylo uskutečněno několik modlitebních setkání zaměřených na přímluvné modlitby za nemocné členy sboru. Na počátku března se členové sboru zapojili do aktivity *Cesta do Jeruzaléma*. Lidé, kteří chodili na výlety, si měřili, kolik ušli a tento údaj pak vložili na k tomu určenou webovou stránku. Cílem bylo společně do Velikonoc „dojít do Jeruzaléma“.

Co zbylo

Z výše uvedených informací o fungování sboru tedy vyplývá, že pro dospělé členy sboru z pravidelných aktivit zbyla nedělní bohoslužba. Během druhé vlny pandemie měli možnost se sejít na *Biblické hodině*, po většinu zimních sobot jít se otužovat a ke konci pandemie přijít na setkání s pastorační tematikou. Mládežníci a děti se mohli účastnit bohoslužeb a setkávat každý týden online.

3.3 Rekapitulace 3. kapitoly

Třetí kapitola navázala na kapitolu druhou popisem zkoumaného terénu a zúžila prizma pohledu na jeden ze 76 ti sborů Církve bratrské. Definitivně tak ukotvila cíl práce v konkrétním prostředí. Poskytla přehled o běžném fungování sboru, o aktivitách, které během pandemie probíhat nemohly, a o těch, které vznikly.

3.4 Shrnutí teoretické části

Teoretická část práce postavila výzkum do konkrétní perspektivy výpovědi o tom, kdy a kde se odehrával. V první kapitole byly popsány pojmy vztahující se k pandemii a podán přehled o opatřeních, která ovlivnila křesťanský život. Druhá a třetí kapitola pak do tohoto období postupně zasadily zkoumaný terén a umožnily představu o tom, jak se tato opatření promítla do života Církve bratrské a do života sboru na jižní Moravě.

Jak tuto situaci vnímali jednotliví členové sboru, je samotnou výzkumnou otázkou a předmětem fenomenologické interpretativní analýzy, která následuje.

4 Metodologie

Jak jsem již zmínila v úvodu, v Česku zatím nebyla představena vědecká práce zaměřená na zkušenost členů církevního společenství s jeho fungováním

v době platnosti protipandemických opatření.⁸³ Tento výzkum má explorativní charakter, chce porozumět osobní zkušenosti členů sboru, tomu, co vnímali jako důležité v kontextu fungování sborového života během platnosti opatření a rovněž tomu, jaký význam této zkušenosti připisují. Z toho důvodu jsem jako metodu zvolila interpretativní fenomenologickou analýzu (dále jen IPA).⁸⁴ Výzkumná otázka zní: Jakou mají členové sboru CB na Jižní Moravě zkušenost s fungováním jejich společenství v době pandemie covid-19?

4.1 Výzkumná metoda

IPA představuje psychologický kvalitativní přístup k datům, který od 90. let 20. století rozvíjí Jonathan A. Smith. Její použití je vhodné zejména tam, kde je zkoumána zvláštní skupina, situace, popřípadě zdroj sběru dat.⁸⁵ Původně byla metoda aplikována především v psychologii zdraví, v současnosti je používána pro různá výzkumná témata v dalších oborech.⁸⁶ Důvodem jejího vzniku byla potřeba fenomenologického přístupu⁸⁷, který by výzkumníkům bez hlubokých znalostí filozofie dovolil zkoumat subjektivní zkušenosti lidí. Ve srovnání s tradičnějšími přístupy ke kvalitativním výzkumům dává IPA více prostoru kreativitě a umožňuje větší volnost výzkumného procesu,⁸⁸ především proto, že v centru pozornosti stojí subjektivní vnímání žité zkušenosti a vychází

⁸³ Pozn. autorky. K tomuto závěru jsem dospěla průzkumem na webu Theses.cz.

⁸⁴ KOUTNÁ KOSTÍNKOVÁ, Jana. a ČERMÁK, Ivo, Interpretativní fenomenologická analýza. In: ŘIHÁČEK, Tomáš a kolektiv. *Kvalitativní analýzy textů: čtyři přístupy*, s. 9.

⁸⁵ Tamtéž.

⁸⁶ Tamtéž.

⁸⁷ Fenomenologie je pojímána jako „nauka o ukazování (zjevování) fenoménů, tj. jevů; snaha o nazření struktury subjektivity, pomocí níž se ze zjevného vyzře nezjevné (bytí). Fenomenologie popisuje (transcendentálně) zákonitosti vnímání, přirozenou zkušenost, tematizuje lidskou subjektivitu, jež ze sebe konstituuje předmětnost předmětů, ozřejmuje to, co se ukazuje ve vědomí, to, co se nám dává jako fenomén.“ (OLŠOVSKÝ, Jiří *Slovník filozofických pojmů současnosti*, s. 69)

⁸⁸ WILLIG, Carla. *Introducing qualitative research in psychology: adventure in theory and methods*, s. 99.

z hermeneutiky. Olšovský definuje hermeneutiku jako „*filozofickou nauku zabývající se problémem (po)rozumění, chápání, výkladu a interpretace, jež vedou k uchopení smyslu fenoménů; napsané a vyřčené se převádí do naší současné řeči.*“⁸⁹ Pokorný považuje hermeneutiku za sociální vědu⁹⁰, podle něj je hermeneutika teorií výkladu a interpretace a v současnosti teorií porozumění vůbec⁹¹.

V hermeneutickém výkladu je tedy zkušenosti vždy dáván nějaký smysl a je určitým způsobem interpretována. Významně se na tomto procesu podílí role jazyka. Sdílením své zkušenosti vstupuje člověk do hermeneutického procesu. Jde o dvojí hermeneutický proces, tzv. dvojitou hermeneutiku. Účastník rozhovoru se snaží pochopit vlastní zkušenost s daným fenoménem, výzkumník o pochopení toho, jak účastník toto porozumění provádí.⁹²

Nedílnou součástí IPA je idiografický přístup. Výzkumník se do hloubky zabývá jedním rozhovorem a soustředí se plně na jeho obsah, respektive na účastníka, který nějak prožívá a reflektuje svoji životní situaci. Tak analyzuje každou výpověď zvlášť, teprve až porozumí jedné výpovědi, pokračuje analýzou výpovědi další.⁹³

V kontextu následně předkládaného výzkumu lze fenomenologický přístup spatřit ve snaze porozumět zkušenosti členů Církve bratrské s fungováním jejich sboru během platnosti protipandemických opatření. Každý účastník výzkumu o své zkušenosti nějak přemýšlí, nějakým specifickým způsobem ji chápe, přikládá jí určitý význam a vnímá ji jako součást vlastního

⁸⁹ OLŠOVSKÝ, Jiří. *Slovník filozofických pojmů současnosti*, s. 69.

⁹⁰ POKORNÝ, Petr. *Hermeneutika jako teorie porozumění: od základních otázek jazyka k výkladu bible*, s. 360.

⁹¹ POKORNÝ, Petr. *Hermeneutika jako teorie porozumění: od základních otázek jazyka k výkladu bible*, s. 17.

⁹² SMITH, Johnatan. A., FLOWERS, Paul, LARKIN, Michael. *Interpretative phenomenological analysis: theory, method and research*, s. 35.

⁹³ SMITH, Johnatan. A., FLOWERS, Paul., LARKIN, Michael. *Interpretative phenomenological analysis: theory, method and research*, s. 38.

života. To je současně první hermeneutický proces. Druhý spočívá v úsilí výzkumníka, který se snaží pochopit účastníkem sdílenou zkušenost.

Výzkumník v tomto přístupu nemusí nutně „uzávorkovat“⁹⁴ vlastní předporozumění zkoumanému fenoménu⁹⁵, naopak, jeho předporozumění je pro interpretaci nezbytné. Je však nutné, aby si vlastní zkušenost uvědomoval a opakovaně ji reflektoval.⁹⁶

Idiografický přístup je aplikován skrze snahu proniknout do hloubky výpovědi každého účastníka výzkumu a vnímat jedinečnost jejich zkušenosti s popisovaným fenoménem.

4.2 Výzkumný soubor

Nástrojem výběru účastníků jsem se stala já jako zúčastněný a zasvěcený pozorovatel. Povaha vzorku byla daná výzkumným záměrem, tedy záměrem zjistit, jakou mají členové sboru zkušenost s fungováním sboru během pandemie. Jako klíčové kritérium účelového výběru⁹⁷ jsem stanovila: 1. aktivní a minimálně tříletou účast na životě sboru a členství v době, kdy byl proveden rozhovor a 2. dostatečně odlišná specifika účastníků – muži a ženy různých věkových kategorií, svobodní, v manželství, s malými či odrostlými dětmi, různého vzdělání a profese a zastávající různé role ve sboru, a to při zachování co nejvyšší homogenity vzorku).

Na podzim roku 2020 jsem oslovila členy sboru s prosbou o účast ve výzkumu k méj diplomové práci. Výzvu jsem opakovala několikrát během

⁹⁴ Pozn. autorky. Autorem pojmu je Edmund. Husserl, filosof a zakladatel moderní fenomenologie.

⁹⁵ Podle Jana Hendla sociální identita, vzdělání a osobnost mohou ovlivnit výzkumný proces. (HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*, s. 148)

⁹⁶ FADE, Stephanie. *Using interpretative phenomenological analysis for public health nutrition and dietetic research: A practical guide*, s. 648.

⁹⁷ NOVOTNÁ, Hedvika, Ondřej ŠPAČEK a Magdaléna ŠŤOVÍČKOVÁ, ed. *Metody výzkumu ve společenských vědách*, s. 293-5.

neformálního setkání členů sboru po online bohoslužbách. Poté jsem ještě členy sboru o účast požádala prostřednictvím celosborového e-mailu, aby se informace dostala i k těm, kteří se bohoslužby neúčastnili. Přihlásili se členové sboru, se kterými jsem měla bližší vztah či zkušenost. Během několika týdnů se přihlásilo sedm dobrovolníků. Jednoho jsem odmítla, protože žije dlouhodobě v zahraničí. Přesto, že již rozhovory uskutečnily, dva jsem vyřadila, protože se mi nepodařilo získat dostatek relevantního materiálu. Obrátila jsem se tedy na některé členy sboru přímo. Vybírala jsem je v souladu se stanovenými kritérii. S poskytnutím rozhovoru souhlasili tři z nich, jeden před realizací rozhovoru onemocněl a omluvil se. Během výzkumu a jeho postupného vývoje jsem vyčlenila ještě jednoho účastníka. Je jedním ze starších a v rozhovoru se k tématům vyjadřoval ze zasvěcené pozice.

Johnatan A. Smith a Mike Osborn doporučují, aby výzkumný vzorek pro studentské projekty sestával ze tří až šesti účastníků. Tento počet umožňuje jednak detailní analýzu každého případu, jednak poskytuje prostor pro vzájemné porovnávání podobností a rozdílů.⁹⁸ Zvolený počet pěti účastníků v této práci respektuje uvedené doporučení. Účastníci jsou ve věku 25 až 72 let a splňují stanovená kritéria.

4.3 Tvorba dat

Jako zdroj výzkumu jsem si zvolila polostrukturovaný rozhovor, jež je nejrozšířenějším a nejdoporučovanějším nástrojem v rámci IPA. Nabízí účastníkovi dostatek volnosti ke sdílení své zkušenosti. Výzkumník má prostor sledovat nově se vynořující témata, má možnost do rozhovoru zasahovat, ověřovat si, jestli účastníkovi správně rozumí a klást doplňující otázky.⁹⁹

⁹⁸ SMITH, Johnatan A., OSBORNE, Mike. Interpretative phenomenological analysis, s. 56-57.

⁹⁹ SMITH, Jonathan A. Reflecting on the development of interpretative phenomenological analysis and its contribution to qualitative research in psychology, s. 49.

Rozhovory se všemi účastníky jsem provedla během ledna a února 2021, tedy v období nejtvrdějších protipandemických opatření. Proběhly online (na platformách Skype a WhatsApp) a jeden během osobní návštěvy u mne doma. Trvaly 1 až 2 hodiny.

Účastníci byli při rozhovoru otevření. V jednom případě byl špatný internetový signál, což se projevilo jako velmi rušivý aspekt. Nikdo neodmítnul na žádnou otázku odpovědět a všechny rozhovory byly zdárně provedeny do konce. V závěru dialogu dostali účastníci znovu prostor pro doplnění nevyřčeného.

S ohledem na délku rozhovorů a významnou část v nich pořízeného materiálu, jež se přímo k výzkumnému tématu nevztahuje, nejsou rozhovory v plném znění součástí práce. Jsou použity pouze jejich úryvky v textu práce a v kapitole 5. Výsledky je zařazen text vycházející z rozhovoru, nazvaný *Příběh*. Obsahuje fenomenologicky zpracovanou zkušenost každého z pěti účastníků rozhovoru.

Součástí přípravy k rozhovorům bylo poučení účastníků, seznámila jsem je s veškerými body Informačního listu. Vzhledem k tomu, že rozhovory jsem (mimo jednoho) prováděla virtuálně, předala jsem všem Informační list až když setkání bylo možné. Současně jsme podepsali souhlasná prohlášení.¹⁰⁰ Účastníkům výzkumu jsem před samotným rozhovorem připomněla záměr svého výzkumu a znovu je ujistila, že záznam rozhovoru bude použit pouze k účelu napsání mé diplomové práce. Požádala jsem je o souhlas se zpracováním dat a se zaznamenáním rozhovoru na diktafon.

Jak jsem již uvedla, mám se všemi účastníky blízký vztah. Přístupovala jsem proto k rozhovoru neformálně. Na počátku rozhovoru jsem se snažila

¹⁰⁰ Pozn. autorky. Sbor si přeje zůstat v anonymitě, uvádím proto pouze vzor těchto dokumentů v příloze 8.1.

o vytvoření odlehčené a pro nás oba příjemné a přirozené atmosféry, především z důvodu virtuálního prostředí, které sice zaručovalo anonymitu, nicméně na úkor intimity. V dialogu jsem postupovala intuitivně, znění otázek i jejich sled vycházel z konkrétního rozhovoru. Zajímala mne praktická i duchovní zkušenost účastníka s fungováním sboru. Na otázky v kontextu víry jsem se však účastníků neptala, předpokládala jsem jednak, že se k duchovnímu aspektu života sboru v rozhovorech sami přirozeně vyjádří, jednak jsem nechtěla vzbudit dojem, že se jedná o „prověrku“ jejich víry.

Vzhledem k tomu, že uběhl rok od provedení rozhovorů a já jsem právě dokončovala výzkum a dopisovala teoretickou část práce, zdálo se mi zajímavé dotázat se účastníků na jejich zkušenost s odstupem času.¹⁰¹ Oslovila jsem je a oni souhlasili. Proces proběhl obdobně jako při prvních rozhovorech, nicméně tři z pěti účastníků zvolili písemnou formu vyjádření svých názorů. Jejich odpovědi jsou součástí výsledků práce.

Proces tvorby otázek

Své úvahy o tom, jak se pandemická opatření „podepisují“ na životě sboru jsem během roku 2020 sdílela a konzultovala s věřícími, přáteli i vyučujícími na ETF. V těchto rozhovorech zazněly mnohé otázky, například, zda pandemie probudila touhu členů sboru si navzájem sloužit¹⁰², zda se jim daří udržovat soudržnost a odolnost a jak¹⁰³, zda jsou schopni naplňovat poslání církve¹⁰⁴ a vzájemné potřeby¹⁰⁵, jak se na životě sboru odrazí smrt jednoho

¹⁰¹ Výzkumná metoda IPA tento postup nevyužívá. Řídila jsem se však názory odborníků na kvalitativní výzkum a design a jeho co nejvyšší kvalitu, která spočívá v pečlivé práci s daty v průběhu výzkumu a v korektní podobě výsledné výzkumné zprávy. (ŠEĎOVÁ, Klára a Roman ŠVAŘÍČEK. Jak psát kvalitativně orientované výzkumné studie: Kvalita v kvalitativním výzkumu. *Pedagogická orientace*, s. 4.)

¹⁰² Inspirována rozhovorem s Georginou Clarson, řádovou sestrou.

¹⁰³ Výstup ze semináře k psaní písemných prací na ETF, vedený Bohumilou Bašteckou.

¹⁰⁴ Výstup z konzultace s Tabitou Landovou.

¹⁰⁵ Výstup z konzultace s Hanou Janečkovou.

z jeho členů za okolností lockdownu¹⁰⁶. Já jsem se rozhodla v práci zohlednit především otázky, které položilo vedení sboru při našem v úvodu zmíněném setkání:

„Jak členové sboru vnímali online bohoslužby, nepropadnul nám někdo síti péče, jak o sebe členové sboru navzájem pečovali?“¹⁰⁷

Před prvním rozhovorem jsem si připravila seznam témat vycházejících z výzkumné otázky a inspirovaných především zájmem vedení sboru. Poté jsem vytvořila sadu otázek do rozhovoru. Během prvního pilotního rozhovoru jsem zjistila, že některé otázky nepřinesly výpovědi relevantní pro cíl výzkumu, v průběhu dalších rozhovorů jsem je tedy vynechala, pozměnila či doplňovala dalšími otázkami podle toho, kterým směrem se rozhovor vyvíjel.

Druhá sada otázek položená účastníkům s odstupem přibližně jednoho roku byla zaměřena na to, jak na základě svojí zkušenosti vnímají poselství pandemie pro sebe a pro sbor. Dva rozhovory byly provedeny ústně telefonicky a zaznamenány na diktafon, tři účastníci se vyjádřili písemně pro nedostatek času. Jejich vyjádření byla podstatně kratší a jsou zpracována ve výsledcích práce fenomenologicky, oba rozhovory tedy tvoří jeden celek.

4.4 Reflexe výzkumníka

Moje cesta k volbě tématu je popsána v úvodní pasáži práce nazvané předporozumění. Jedná se o způsob přípravy k psaní prací, ke kterému jsem byla vedena při studiu Diakoniky. Vede k hluboké reflexi. Reflexivita podle Jana Hendla označuje sebekritičnost a snahu výzkumníka vyrovnat se s omezením použitých metod.¹⁰⁸

¹⁰⁶ Výstup z konzultace s vedoucím práce Ondřejem Mackem.

¹⁰⁷ Výstup ze setkání s vedením sboru.

¹⁰⁸ HENDL, Jan, *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*, s. 390.

Cíl své diplomové práce jsem se pokoušela nahlédnout z mnoha úhlů pohledu. V počátku jsem se zabývala pastoračním či poimenickým hlediskem versus hlediskem pastoračně-komunitní péče o sbor. Zajímala mne také hodnotová perspektiva členů sboru, popřípadě jsem považovala za zajímavé zjistit, zda jsou si vědomi a jak prožívají svoji křesťanskou identitu. Ke strukturování práce jsem se snažila použít realizační funkce či konstitutivní prvky církve. Tyto plány jsem však v jejich přípravné fázi opustila. Některá témata se mi nezdařilo dostatečně zúžit a zabírala tedy příliš široké teoretické pole nebo se pro mne ukázala být příliš teologicky náročná (vymezení realizačních funkcí církve). V průběhu těchto pokusů jsem pořídila velké množství materiálu, který jsem nepoužila. Jsou to například záznamy písemné komunikace se všemi potenciálními účastníky rozhovorů, poznámky z konzultací se všemi oslovenými odborníky, tabulky tvorby otázek do rozhovoru, písemné výpovědi některých členů sboru k tématu covidové zkušenosti a další. Neuvádím je v přílohách, vzhledem k tomu, že s prezentovanou podobou práce nemají mnoho společného. Co se týče výzkumu, zvažovala jsem komparativní výzkumnou metodu, pro tu jsem však neměla k dispozici data z období před pandemií. Srovnání dvou sborů by obsahově i časově přesahovalo rámec doporučený pro tuto práci.¹⁰⁹ Proto jsem zvolila předkládaný přístup a výzkum, který mi umožnil intimnější a hlubší práci se získanými daty za využití menšího výzkumného vzorku.

Za významný zdroj informací a vhledu považuji sebe samotnou, vnímám se jako zúčastněný a zasvěcený pozorovatel. Jsem aktivní členkou sboru devět let, účastním se sborového života velmi aktivně necelých 12 let. Se všemi účastníky mám osobní a přátelský vztah. Tato pozice mohla vnést do výzkumu překážky, které jsem si uvědomovala a snažila se pravděpodobnosti jejich

¹⁰⁹ NOVOTNÁ, Hedvika, Ondřej ŠPAČEK a Magdaléna ŠŤOVÍČKOVÁ. *Metody výzkumu ve společenských vědách*, s.

vzniku zamezit. Uvažovala jsem o tom, že účastníci mohou váhat, zda mi sdělit informace, které by mohly podle jejich názoru vyznít negativně pro sbor, což jsem několikrát během rozhovorů zachytila. V tom případě jsem od tématu odešla a zkusila se k němu vrátit po chvíli, popřípadě jsem téma opustila úplně.

Dále jsem si uvědomovala, že do sběru dat i analytického procesu výzkumu může vstupovat moje vlastní zkušenost a studiem nabyté vědomosti, popřípadě názor na člověka, se kterým hovořím či náklonnost k němu. Usilovala jsem tedy o to, abych si uvědomovala vlastní prekoncepce související s tématem a člověkem. Snažila jsem se oprostít od předjímání individuálních zkušeností účastníků a nevnášení vlastních obsahů do porozumění účastníkovi, a tak i do mých návazných otázek.¹¹⁰ Především v druhé polovině rozhovorů, když se již účastníci uvolnili a byli sdílnější, jsem se snažila nepřehlédnout případné další nové oblasti hodné pozornosti. Přesto v důsledku blízkého vztahu vznikl větší objemu materiálu, než jsem zamýšlela pořídit. I z těchto pasáží však vzešla některá zajímavá data.

Pracovat s lidmi, které důvěrně znám pro mne bylo náročné. Po celou dobu výzkumu i zpracovávání výsledků jsem si uvědomovala, že nejde o „vzorek“, ale jde o mně drahé lidské bytosti, které mi umožnily vhled do svých životů a že k informacím, a především jejich fenomenologickému zpracování musím přistupovat s úctou.

Uvědomuji si, že ve své práci zachycuji pouze zlomek jejich zkušenosti, navíc jej překládám tak, jak jej vnímám já sama.¹¹¹ Doufám však, že bude přínosnou reflexí a přinejmenším nastolí otázky či témata k zamyšlení.

¹¹⁰ FADE, Stephanie. Using interpretative phenomenological analysis for public health nutrition and dietetic research: A practical guide, s. 648.

¹¹¹ Pozn. autorky. Všichni účastníci dostali možnost se vyjádřit k prezentovaným výsledkům, tedy k příběhu, jež byl zpracován na základě poskytnutého rozhovoru.

4.5 Analýza

Základem pro analýzu se staly polostrukturované rozhovory, přičemž jsem postupovala podle doporučení Ivo Čermáka a Jany Koutné Kostínkové. Nashromážděný materiál jsem nejdříve doslovně přepsala a opakovaně jednotlivé nahrávky poslouchala, abych co nejkomplexněji zachytila výpovědi a neunikly mi ani zdánlivě nepotřebné informace, jež by mohly posloužit k lepšímu porozumění daného fenoménu. Poté jsem si každý rozhovor vytiskla na papír a po stranách nechala prostor pro zaznamenání prvních poznámek. Opakovaně jsem si texty pročetla a zapisovala své postřehy a úvahy, jež se pojily s tématem. Cíleně jsem sledovala především témata bohoslužeb, monitorování potřebných a vzájemné péče. Věnovala jsem pozornost nejen obsahu účastnickovy výpovědi, ale také specifickému užívání jazyka (všímal jsem si například významných pauz, nápadných nebo opakujících se slov). Zachytila jsem též svoje otázky, jež souvisely s vyřčeným. Při dalším kroku jsem se zaměřila na ostatní vynořující se témata vycházející z prvotních poznámek a komentářů. Názvy většiny témat, například: účast na aktivitách během pandemie, opora poskytovaná, opora přijímaná, opora hypotetická schopnost říci si o pomoc, co mi ve sboru chybělo, co by mi pomohlo, reflektují oblasti zkušeností, ke kterým se účastníci v rozhovoru implicitně vyjadřují. Po přepsání témat jsem se pustila do mapování jejich propojení s otázkami vedení. Z každé výpovědi se vynořovala některá příbuzná témata, jež jsem začlenila pod jednu z otázek vedení či otázku výzkumnou, jiná témata jsem naopak vyřadila, neboť se nevztahovala k žádné otázce. Tento postup jsem opakovala u všech rozhovorů. Následně jsem na základě původních rozhovorů, významných témat nalezených v analýze rozhovorů a otázek vedení sboru vytvořila fenomenologicky zpracovaný příběh každého člena sboru, který reflektoval jeho zkušenost s fungováním sboru během pandemie.

Následně jsem propojila jednotlivé analýzy a fenomenologicky zpracovala tři témata vycházející ze zájmu vedení sboru. Příběhy i témata jsem doplnila o přímé citace, z nichž některé zahrnují zvláštní výrazy užívané účastníky.^{112,113}

5 Výsledky

5.1 Příběhy

Kvalitní IPA spočívá podle Jonathana A. Smitha v kombinaci vyprávění z perspektivy témat a perspektivy jednotlivých případů. Z toho důvodu obsahuje tato část příběhy všech účastníků výzkumu, tedy příběhů jejich zkušenosti

¹¹² KOUTNÁ KOSTÍNKOVÁ, Jana, ČERMÁK, Ivo. Interpretativní fenomenologická analýza, s. 19.

¹¹³ Pozn. autorky. Citace uvádím v původním znění, mužský rod, tedy tvar „účastník“ nevypovídá o tom, zda se jedná o ženu či muže. Snažím se tak uchovat jejich identitu anonymní. Ze stejného důvodu jsem jména osob zaměnila za zkratky X, Y a Z v jednoduchých uvozovkách nahoře které neoznačují vždy stejnou osobu. V případě, že je pro kontext výpovědi důležitá role či funkce zmiňované osoby, nahradila jsem jméno pojmem označujícím tuto roli či funkci a také jej označila jednoduchými uvozovkami nahoře.

ze života ve sboru (nejen) v období pandemie. Perspektiva pandemie je však zachována. Tyto příběhy mohou zároveň přispět k lepšímu porozumění následné analýzy společných témat.^{114,115} Každý příběh jsem doplnila krátkým shrnutím v kontextu otázek položených vedením sboru¹¹⁶, zohlednila v něm zvláštní témata, která se při rozhovoru vynořila. Doplnila jsem i vyjádření účastníka z druhého kola rozhovorů, tedy z perspektivy odstupu jednoho roku. Věnovala jsem také pozornost užívanému jazyku, tedy vyššímu výskytu běžných slov či výskytu zvláštních slov a jazykových důrazů ve srovnání s ostatními účastníky.¹¹⁷

5.1.1 Žena 59 let

Žena je členkou sboru téměř od jeho založení. Následovala tam svého bratra. „*Libilo se mi přejít z toho velkého sboru do něčeho méně formálního.*“ Do sboru přivedla posléze i svého manžela, jejich děti ve sboru vyrostly. Při péči o velkou rodinu se zvládala věnovat organizaci ve sboru již zavedených aktivit pro všechny zájemce z řad členů i přátel sboru. Organizovala pobytové akce: „*...dokud jsem nepracovala. Pak moje aktivita postupně odpadala, vloni poprvé jsem se nenamontovala do organizace sborové dovolené, ale předtím to byla hodně moje aktivita. A v minulých letech jsem hodně organizovala i sborové*

¹¹⁴ SMITH, Johnatan A. *Evaluating the contribution of interpretative phenomenological analysis*, s. 18.

¹¹⁵ Pozn. autorky. Roman Švaříček a Klára Šeďová se odvolávají na Elissovou a Buchnera a doporučují, aby příběhy v kvalitativně orientovaných výzkumech umožnily čtenáři plně se ponořit do jiného světa, aby s ním příběhy zůstaly, i když je přestane číst. Příběhy by měly mít dobrý scénář, dramatické napětí, logickou konzistenci a autenticitu prožitku. Autoři dobrých textů by měli ukázat, nikoliv jen popsat, že vytvořili nový svět plný bohatě rozvinutých postav a splňovat kritéria „poetičnosti sociálně vědního světa“, například konkrétní detaily, strukturální komplexnost vyprávění, emocionální důvěryhodnost, morální závazek a další. (ŠEĎOVÁ, Klára a Roman ŠVAŘÍČEK. Jak psát kvalitativně orientované výzkumné studie: Kvalita v kvalitativním výzkumu. *Pedagogická orientace*, s. 4.)

¹¹⁶ Poznámka autorky: Odpovědi na otázky položené vedením sboru budou samostatně pojednány v podkapitole 5.2 Témata.

¹¹⁷ Viz tabulka v příloze 8.2.

víkendy. “ Vytvořila a udržovala v chodu aktivity pro ženy, např. setkávání maminek s dětmi, uzavřenou večerní skupinku s několika vrstevnicemi a skupinku žen otevřenou pro ženy ze sboru i mimo něj. Vždy šlo o setkávání nad nejrůznějšími duchovními tématy i sdílení životních příběhů a každodenních starostí i radostí: „Tak za to jsem byla velmi vděčná, že mohu být v roli pomáhajícího, přineslo to i mně možnost sdílení se. Pro mě to bylo vždycky setkání s tím člověkem, bylo to obohacující i pro mne. Těch žen se sešlo více a měla jsem takový pocit, že se opravdu potřebují sejít a slyšet a sdílet se navzájem, protože to je opravdu důležité.“

Motivací pro činnost ve sboru bylo její „... přirozené nastavení, obávám se (smích) a moje potřeba se s někým sdílet a pocit, že by ty ženy také mohly mít tu potřebu. To vyústilo v tu službu. Také v tom sboru nic takového zavedeno nebylo, že bych se mohla přidat do nějaké skupinky. Já jsem tu skupinku musela vytvořit, abych do ní mohla chodit.“

Když se po více než dvaceti letech péče o rodinu i sbor vrátila do práce: „Pomalou jsem ustoupila z organizování skupinek. Ty vztahy s těmi ženami ale neskončily.“ Stále se s většinou těchto žen i některými dalšími členy sboru udržovala kontakt, byť během pandemie telefonický. O některých lidech však nemá zprávy a není si jistá, zda s nimi někdo v kontaktu je.

Po první vlně pandemie se nepřekvapivě na sborovou dovolenou členové sboru začali hlásit, takže se znovu ujala její organizace. Všichni zúčastnění za to byli vděční: „... i bratr kazatel mně za to dal takovou zpětnou vazbu, že je rád, že se to uskutečnilo, vzhledem k tomu, co viděl, co se tam událo a kdo tam byl a že to bylo pro ně důležité.“

Během druhé vlny prodělala onemocnění koronavirem a průběh ani dozvuky nebyly lehké ani krátkodobé: „... vlastně měsíc a půl jsem byla doma. Nejdřív příznaky, potom karanténa, potom další příznaky, doléčování, tak to bylo dlouhý a nebylo mi dobře. Ani si nepamatuji, jestli jsem byla během té

doby na bohoslužbě. I to na mě špatně působilo psychicky a pocítila jsem nedostatek sociálních kontaktů.“

Právě zde pocítila největší dopad pandemie: *“ ... to pro mne byla ztráta setkávání s těma ženama.“* Procházela v té době náročnými situacemi: Zasáhlo ji onkologické onemocnění matky, těhotenství a porod dcery za protipandemických opatření, manžel krátce před dosažením důchodového věku přišel o práci, ona sama procházela kariérní změnou. Byla zvyklá na oporu žen ve skupince a o tu přišla: *„ ... na tom setkání se řeknou věci, které mají takový i osobní a duchovní ... prosila jsem tam o modlitby ... prostě je to společenství, není to jen setkání žen. Je to společenství. To vnímám jako mínus.“*, a přesto pandemii nevnímá jako něco fatálního: *„Kdyby to trvalo tři roky, tak bych to vnímala jako krizi, ale ... zatím ne. Bylo to přerušené, skončilo to na jaře, pak jsme se mohli scházet a strávit spolu léto. Takže to vidím jako přechodnou věc, s tím že se můžeme vidět online.“*

Když byla zdravá, pravidelně sledovala bohoslužby a účastnila se *Biblické hodiny*. Byla i pravidelnou účastnicí setkání s pastorační tematikou. Vnímala oporu v možnosti sdílet se s přítelkyní ze sboru, v modlitební podpoře: *„ ... prosila jsem o modlitby“* a v praktické pomoci: *“O konkrétní pomoc jsme se obrátili do sboru. S léky nám pomáhala ‘X’ ze sboru, napsala nám potom i antibiotika, které si myslím, že mně hodně pomohly.“* Někomu v nouzi by doporučila: *„ ... říct si o modlitby na shromáždění, ... říct si o modlitby starších a kazatele ... i o materiální pomoc.“*

Pomoc osobní a přímou nenabízí, po dlouholeté službě a náročném životním údobí během pandemie je vyčerpaná. Dopadem pandemie je kromě ztráty setkávání se ženami či pravděpodobně v jeho důsledku potřeba, aby někdo sloužil jí. *„Chtěla bych být i tím, komu je pomáháno, a u nás to nenacházím. Chtěla bych být účastna něčeho, co nevedu.“* Uvědomila si i svoji duchovní vyprahlost a potřebu a v tomto kontextu vnímá i potřeby sboru: *„O sboru*

přemýšlím zcela nezávisle na tom covidu, třeba vidím věci, které chybí. Mně v tom sboru dlouhodobě chybí společné modlitby, ale ty nebyly ani před covidem, že jo.“ Nepřekvapivě tak cítí, že pokud pandemie měla přinést nějaké poselství pro sbor, pak zůstalo nenaplněné: *„Byla to příležitost ke změně a nestalo se to. Covidové podmínky nám ukázaly, jak to může být nejisté a rychle se to může měnit, a přesto nás to nepřivedlo ke společným modlitbám.“* Přesto reflektuje, jak je pro ni sbor důležitý i svoji ochotu dále sloužit: *„Nejde o to, že bych chtěla změnit církev. Lidi ze sboru znám a mám tam vztahy a oni se na mě obracují a projevují mi důvěru, ve sboru je prostor pro službu.“* Je pravděpodobné, že kdyby sama nebyla vyčerpaná a unavená, modlitební setkání by sama zorganizovala. Byla pozvána k účasti ve skupince žen mimo sbor a pozvání přijala s nadějí, že bude naplněna její touha po duchovním vedení i obecnství se ženami.

Shrnutí

Žena je členkou sboru přes 20 let, po většinu trvání svého členství se aktivně věnovala službě, při které uplatňovala schopnost utváření vztahů a talent pro organizační práci. Byla také výraznou oporou hudebních skupin díky svému hudebnímu vzdělání a obdarování. Motivací bylo její přirozené nastavení ke službě a propojila díky němu vlastní potřebu s potřebou, kterou vnímala i u ostatních. Bohoslužby v Zoom hodnotí pozitivně, účastnila se také *Biblické hodiny* i setkání nad pastoračními tématy. Není jí známo, jak sbor monitoruje potřebné. Jako zdroj opory zmiňuje sdílení s přítelkyní a praktickou pomoc sboru, o niž dokázala požádat. Po mnohaleté službě by ráda byla v pozici účastníka, či příjemce pomoci a služby. Doporučuje obdobný způsob pomoci, který sama vyhledává, tedy obrátit se na sbor o modlitby i materiální pomoc.

Pandemií se sama nejvíce cítí zasažena ztrátou osobního setkávání a sdílení se ženami. Uvědomila si křehkost bezpečí a jak rychle může nastat

celospolečenská krize. To prohloubilo její touhu být blíž Bohu i svým bratrům a sestřím v Kristu. Zapojila se do skupinky žen, kde se jí dostává obojího.

Sbor jí však stále velmi leží na srdci. Vnímá jej primárně v kontextu vztahů a jako duchovní společenství v kontinuitě, kterou pandemie nepřerušila, jen vynesla na povrch některé potřeby, například již existující potřebu duchovního vedení a modliteb, jak svoji vlastní, tak sborovou. V nich vidí zásadní zdroj opory.

Četnost a kontext výrazů, které užívá potvrzují její zkušenost, patří mezi ně sbor, ženy, potřeba, sdílení, setkání, prosím o modlitby, duchovní vedení.

5.1.2 Žena 25 let

Do sboru přišla jako studentku s kamarádkou. *„Hledala jsem si sbor, přišla sem a už jsem tady zůstala. Zaujalo mne, jak vstřícně se chovala ta komunita církevní a jak mluvil ten kazatel díky tomu jsem spoustu věcí pochopila.“* zapojila se aktivně do činnosti sboru. *Snažila jsem se organizovat třeba silvestry mládežnický společný“*, jako vedoucí se: *„... podílela na programu tábora.“* Díky svému hudebnímu vzdělání a talentu byla vítaným členem hudební skupinky. Často pořizovala fotodokumentaci společných sborových akcí. Byl to pro ni čas: *„který člověk může strávit s dalšíma lidma, tím, že dělá tu službu ... tím patří do té komunity.“*

V raném dětství přišla o matku a sbor se pro ni stal prostředím, kde mohla navazovat bezpečné vztahy se staršími ženami, které jí poskytovaly emoční sycení a útěchu. Sbor vnímala: *„... jako rodinu, ... každý v ní má nějaký úkol, který plní ... pro mne to je taková velká rodina, kde se lidi zapojují do něčeho, protože ... je to potřeba a ... člověka samotného to může obohatit a obohatí to i členy sboru.“* Záhy se stala členkou sboru.

Paralelně se členstvím ve sboru vystudovala vysokou školu a snažila se osamostatnit. Když přišla pandemie, byla již pracující ženou zasnoubenou

s mladým křesťanem z jiného sboru Církve bratrské. Bohoslužby probíhající online pro ni byly důkazem, že: „*se to společenství snaží fungovat i distančně*“, byt: „*... ten kontakt není takovej, jako když se lidi vidí osobně*“ a viděla především jejich pozitiva, například v tom, že se mohou účastnit i lidé, kteří potřebují odjet o víkendu nebo jsou zdaleka a je tak pro ně: „*... jednodušší si na to udělat čas*“. Z jejího pohledu jim pak nemuselo být líto, že se nemohou zúčastnit bohoslužby: „*...stačí jim otevřít notebook a jsme tak jakoby všichni pospolu.*“ Líbilo se jí také nahlédnout do „*života*“ jiného bratra nebo sestry ze sboru.

Po první vlně pandemie se vdala. Druhá vlna vnesla do jejího života tragédii: „*... my jsme vlastně s manželem prodělali covid ted'ka o Vánocích ... bohužel ... manžel ... to nepřežil ... patřil mezi rizikové pacienty a bohužel to tělo to nezvládlo.*“

Ještě na Štědrý den s manželem dávali na Facebook své žertovné fotografie ve svetrech se sobem, o týden později byl muž v umělém spánku. Ona byla sama doma, v karanténě: „*... a v podstatě jsem ani nemohla do té nemocnice s manželem... tak to bylo hrozně těžký.*“ Žila z naděje, kterou jí dodával i manžel v telefonních hovorech, a věřila, že se uzdraví. Na Silvestra před půlnocí jí zavolal manželův ošetřující lékař, aby se přišla rozloučit. Za okny dmýchala silvestrovská noc. „*V té době jsem pořád byla pozitivní.*“ Rodinu nechtěla žádat o odvoz z obavy, aby je nenakazila. Zavolala proto kazateli. Nebylo složité najít někoho, kdo by ji byl ochoten odvézt, problém bylo najít někoho, kdo si nedal skleničku a zároveň již nemoc prodělal: „*... ze sboru to všechno zorganizovali.*“ Kazateli se podařilo najít jednoho z nevěřících přátel sboru, který ji odvezl. Jedna ze spřátelených starších žen ze sboru „*se mnou jela do té nemocnice, takže jsem tam nejela sama ... Pak jsme řešili, abych nebyla sama doma. Hodně pomohl 'kazatel'a 'manželé X', kteří už prodělali covid, ...*

nejdýl jsem byla u nich a pak u 'kazatele' taky pár dní. Rozdělili kvůli mně domácnost na covidovou a necovidovou.“

Ženě nabízelo pomoc mnoho lidí, a to nejenom z jejího domovského sboru: „Psali mi lidi z evangelickýho prostředí, psali mi lidi ze sboru, kam vlastně manžel chodil předtím, než jsme se poznali ... ze Slovenska a dostalo se to dokonce až do zahraničí“. Podpora byla poskytována nejen formou modlitby, ale i finanční a praktická: „Prvně to byly modlitby za toho manžela, aby se uzdravil a pak modlitby za mě a za tu těžkou situaci, kterou prožívám teďka ... co se týkalo pohřbu, tak všechno se to zařídilo, spousta lidí přiložila ruku k dílu i finančně. Teď jsme dostali finanční dar od spolužáků manžela ze střední školy, tak se složili na nás.“

V tragické situaci, které stále nebyla schopna uvěřit (použité zájmeno „nás“ vypovídá o tom, že stále vnímá manželovou přítomnost) a nevěděla, jak ji zvládne: „Prožila jsem takovej obrovskej pokoj v tom, že mám bratry a sestry (dojatý vzdech), že ta rodina je po celý ČR ... i v těch těžkých chvílích vnímám, že nejsem sama, prostě ... si nedokážu představit, kdyby to prožíval někdo, kdo by neměl takovouhle podporu.“

Zcela pochopitelně se však na čas stáhla ze sborového života. Jednak potřebovala truchlit, jednak stále platila protipandemická opatření: „... i když mě někdo chce vzít na kafe, tak nemůžem jít na kafe, protože prostě jsou kavárny zavřeny (velké dojetí) takže i kdyby člověk se chtěl s někým potkat ... je to takový složitý.“ Přitom musela řešit mnoho praktických a právních záležitostí. Musela (a chtěla) se vystěhovat z bytu, který si teprve nedávno s manželem pronajali. S praktickými záležitostmi jí lidé nadále pomáhali. Přesto se začala se společenství více vzdalovat: „Je fakt, že v tom sborovém životě nejsem moc aktivní...“ Neustále se tam ve vzpomínkách vidí se svým manželem: „... tím, že mi odešel ten manžel, tak jsem v jiný životní situaci ... třeba jak jsme měli tu skupinku s mladými manžely, tak tam už teď nejsem, protože ... cítím se v tom

tak trošku sama ... teď nemám konkrétní místo nebo skupinu, kam patřit, a tím pádem mě to i od těch přátel, se kterými jsem se dřív hodně bavila hodně izoluje (dojetí)... Mám pocit, že tam nikam nezapadám, že jsem prostě dostala tu nálepku, nebo je to možná jen můj pocit, možná jsem si ji nalepila sama, tu nálepku vdovy, protože jakoby se nemám kam zařadit.“ Cítila se osamocená i proto, že: „... už skoro nikdo nevidí smrt jako součást života, něco, o čem se může mluvit a člověk ... se pak hodně cítí izolovanéj a neví, s kým by o tom mohl mluvit.“

Velmi jí pomohlo, kdy se setkala se ženami se stejnou zkušeností: „... je to strašně fajn, že je to někdo, kdo tomu rozumí a taky si to prožil a měl stejný otázky jako mám já teď. A kdo je tady pro mě kdykoli budu potřebovat, když zvednu telefon a můžu jim kdykoli zavolat.“ Zjistila, že ne všichni neví, jak reagovat: „... ti lidi se najednou objevjej, až jim řeknu, co se mi stalo. Byla jsem u své doktorky a řekla jí, co se mi stalo, a ona mi na to řekla: ‚No, já jsem ovdověla v osmadvaceti, tomu pomůže až čas, já se pak podruhé vdala.‘ „To byl úplně zázrak!“

Vítá konkrétní pomoc, neví však, jak odpovídat na otázky typu ‚jak to zvládáš‘ nebo ‚chceš s něčím pomoci?‘ „Hodně lidí neví, jak přijít s nějakou konkrétní otázkou: ‚nepotřebuješ něco koupit?‘, ‚nehledáš něco?‘ a já nemám sílu na to nějak odpovídat. „Zvali mne, ať přijdu na ty mladomanželáky ... nevěděla jsem, co na to mám říct. Potřebuju prostě dělat něco normálního. Já hrozně ráda jezdím k těm manželovým rodičům, ty děcka, my všichni milujeme deskový hry a vždycky si uděláme hráčský doupe a hraje deskovky. Nebo s ‚X‘ jsem domluvená, že mně bude učit na čelo. Prostě kreativní věci ... teďka dělám veršičky, protože mě baví dělat ty grafický věci.“

Prožila sílu vzájemnosti svého sborového společenství tváří v tvář neštěstí: „... nás to hodně sblížilo Myslím si, že to přineslo obrovský plus ve vztazích ve sboru ... fakt je to jako rodina teď pro mě.“ Myslí si, že by to měli

poznat i jiní lidé v nouzi: „Sbor by měl být víc otevřený do světa, do společnosti. Může se stát, že lidi přijdou o práci, a ve vládě nemají žádnou oporu, nemají nikoho, o koho by se mohli opřít. A já si myslím, že to je dobrý start nebo dobrá pozice pro církev, protože může těmto lidem hodně pomoci, a tak může šířit evangelium.“

Vnímá, že lidé díky církevnímu pohřbu zažili naději, že smrtí život nekončí: „... když manžel umřel, tak měl spoustu nevěřících kamarádů a ten pohřeb byl přenášenej online a mělo to 2000 shlédnutí. Hodně se to dotklo právě lidí, co neznají Pána Boha, takže to si myslím, že to bylo obrovským svědectvím. I v rodině, moje sestra se hrozně bála jít na ten pohřeb a pak říkala, že to byl nejhezčí pohřeb, který kdy v životě viděla. Že to lidem přineslo obrovskou naději, i když to bylo smutný, že v tom máme obrovskou výhodu jako církev, že se lidem můžeme otvírat a přiblížit se jim, přinášet naději, To si myslím, že svět teď hodně potřebuje.“

Mladá žena je jedním z lidí, které pandemie zasáhla tím nejdratičtější způsobem. Sboru se vzdálila, jednak proto, že v její věkové kategorii: „Nebyl nikdo, kdo by se mnou prostě byl ... u nás jsou všichni v manželství ...“ ale i z dalšího pochopitelného důvodu, je v něm významná část historie jejího manželství.

Pandemie ji přiměla uvědomit si, že: „... některý věci v životě nejsou potřeba ... během covidu člověk zjistí, kolik věcí není důležitých a nikdy nevíme, co nás může potkat. Na druhou stranu je to osvobozující, že člověk nelpí na tom, na čem lpěl předtím ... najednou má v životě jiný priority. Uvědomila jsem si, že mám Pána Boha, že je v tom se mnou.“ Přišla také na to, že jí nevyhovuje práce, kterou dělá a změnila ji. Našla si skupinu věřících lidí, kde se cítí dobře. Uvědomila, že je důležité společné setkávání mladých manželských párů, ale i setkávání se staršími manželskými páry, které mají zkušenosti a lze se od nich díky tomu učit. O sboru hovoří s láskou a má za to, že se tam za čas začne vracet.

Shrnutí

Žena ve sboru dospěla a navázala v něm mnoho vztahů. Sbor od počátku svého členství vnímá jako rodinu. Bohoslužby v Zoom hodnotí velmi pozitivně, především snahu společenství fungovat v covidových podmínkách. Líbí se jí, že se mohou shromáždění účastnit i lidé, kteří jsou na cestách nebo bydlí dále od sboru, i to, že může nahlédnout do soukromí jiných členů sboru.

Během pandemie prošla jednou z nejtěžších životních zkušeností. Jako novomanželka v jejím přímém důsledku ovdověla. Dostalo se jí (nejen ze sboru) opory duchovní, finanční i praktické, a především lidské. Neví, co by si bez poskytnuté pomoci a opory počala. V kontextu své ztráty oceňuje pomoc a oporu při zvládání odchodu manžela i formální a organizační agendy s jeho úmrtím spojené. Vívala pomoc s konkrétními potřebami. Má však pocit, že se ve sboru nemá kam zařadit, který nevnímá však jako „covidový“. Proto se společenství vzdálila.

Pandemie ji přivedla k uvědomění si Boží přítomnosti a k ohledání a přehodnocení priorit. Změnila práci, našla si skupinu věřících, která naplňuje její lidskou i duchovní potřebu. Ráda by se stýkala se staršími manželskými páry, z jejichž životní zkušenosti by mohla čerpat. Ve sboru zachytila známky rozdělení v důsledku covidových hygienických a epidemiologických nařízení. Myslí si, že by se církevní společenství měla více otevírat světu a svědčit tak nevěřícím o naději, kterou křesťané mají v Pánu Bohu.

Zvláštní slova a výrazy i neverbální projevy poukazují na její ztrátu, osamělost a vděčnost sboru za oporu.

5.1.3 Žena 25 let, studentka

Žena ve sboru vyrostla. Období dospívání pro ni bylo složité, protože v něm neměla kamarády. Díky navázání vztahů s novými mládežníky se postupně přirozeně zapojovala do sborových aktivit.

Když přišla pandemie, studovala v místě 300 km vzdáleném od sboru i rodiny: „*Já jsem tak nějak vlastně vypadla z církevního života tady u nás.*“ Musela se vyrovnat s tím, že je měsíce mimo domov a sama zvládnout zátěž pandemické izolace: „*Měla jsem několik měsíců hodně školy a praxe ... a když jsem už mohla přijet, tak jsem dýl, než měsíc nemohla k nám domů, všichni byli nemocní nebo v karanténě. Takže jsem nechávala rodičům nákup u dveří a odešla jsem. Tak to bylo smutné.*“ Online prostor, kam se stáhla většina společenského života, ji děsil: „*(vzdechy) Co mně na pandemii vadí úplně nejvíc, tak je ten online prostor, který asi vadí všem. Všechno bych hodnotila jako negativnější v tom online prostoru.*“

Vzhledem k tomu, že většina společenského života se odehrávala online, dopad pandemie tak vnímala jako všudypřítomný: „*Ted' je negativní asi všechno, prostě jako zákaz vycházení. To jsem byla skleslejší z toho, nejsem tak motivovaná setkávat se s lidma. To vede do deprese, ne do deprese jako takové, ale do smutku, nechtění se potkávat, stigmatu z online prostředí. A potkávat nové lidi přes online prostor, což hodně lidí dělá, tak já to nezvládám (smích), já mám až panické záchvaty (smích) z toho, že bych měla být z cizíma lidma v online prostoru (smích).*“

Bohoslužeb se proto účastnila, když byla o víkendu doma a využívala možnost připojit se bez kamery. Líbilo se jí především společné setkání po bohoslužbě: „*Bohoslužby jsou pro mne... nepopsatelně jiné ... pozitivum, které se mi líbí, že jsem poznala lidi, které bych jinak nepoznala. ... Starší, teda pro mne starší manželské páry ... Moc se mi líbí, jak se na konci nedělního kázání lidi sdílí a všichni poslouchají toho jednoho člověka nebo tu rodinu, a všichni se na něho soustředí, to se mi moc líbí, myslím, že je to sblížující.*“ Účastní se někdy i *Biblické hodiny*, byť pasivně: „*Někdy to poslouchám ... já nezvládnu být dlouho připojena online s více lidma.*“ Tato setkání vnímá jako cestu, jak navzájem monitorovat, jestli jsou všichni v pořádku. Postřehla tak, že

někteří lidé se nepřipojují: „... *ted'ka o těch online bohoslužbách nás to docela poznamenalo. I když nejsem na kameře, tak to jako pozoruju. Myslím, že tam jsou stále opakující se tváře ...*“

Protože se kvůli životní situaci sboru vzdálila, oporu hledala u kamarádky mimo sbor. V jednu chvíli cítila, že covidovou situaci nezvládá: „*Tak jsem se začala raději trochu víc hýbat, začaly jsme cvičit jógu spolu se spolužačkama a chodím vlastně na setkání univerzitního křesťanského hnutí ...*“. Jako oporu někomu v nouzi by nabídla čas strávený společně: „...*pozvání do mých aktivit, vzala bych ho ven, pozvala na nějakou přednášku, ... aby viděl nové lidi. Mám dvě kamarádky, které jsou nevěřící a mají sklony k depresím. Záleží mi na nich, jednou se mi podařilo je vytáhnout, ještě, než bylo covid do našeho sboru ... a ty byly úplně unešené, říkaly, že v takovém prostředí ještě nikdy nebyly ... tak to ted' není možné.*“

Z jejího přirozeného nastavení pomáhat druhým, které v pandemii nemohla realizovat kvůli vzdálenosti od domova, plyne také její nejsilnější pozitivní pandemická zkušenost: „*Mohla jsem pomoci jedné paní, když jsem byla jsem v nemocnici na praxi ... byla na tom špatně ... říkala, že má doma špatnou situaci, tak jsem jí řekla, že se za ní stavím, že ji naučím jak na těch berlich a pomůžu jí nakoupit ... plakala a děkovala mi a voláme si doted'ka. Byla jsem ráda, že přijala pomoc.*“

Myslí si, že: „*by bylo fajn víc se věnovat starší části sboru a dorostu.*“ Záleží jí však na tom, aby to nevypadalo, jako kritika sboru: „*Myslím, že se odvádí docela dobrá práce, že se dělá, co se může.*“

Zvykla si na fakt, že je sama, a tak si o pomoc neříká. Snaží se přimět sama sebe k větší iniciativě: „*Asi bych měla do toho dát trochu té vůle a trochu se víc zapřít a říct si 'jo nemáš jinou možnost, tak se připoj'.*“ Nepřekvapivě zmiňuje, že by pro ni bylo připojovat na bohoslužby společně s někým dalším: „... *kdybych mohla být s někým u toho počítače a ne sama. To by znamenalo*

další kontakt s lidma.“ Ženu pandemie izolovala. Procházela tak těžkým obdobím vstupu do dospělosti v extrémních podmínkách protipandemických opatření. Tuto situaci, byť s obtížemi, se snažila zvládat bez opory sboru a rodiny. Uvědomovala si díky tomu, že sbor je pro ni stále významnou součástí života, a tedy i zdrojem opory. Ráda by se vídala nejen s kamarády, ale i se staršími členy sboru, které vídala na bohoslužbách. Chce se účastnit více skupinek a také se vrátit k činnosti vedoucí dětí ve sboru.

Shrnutí

Mladá žena ve sboru vyrostla. Kvůli studiu za pandemických opatření ve vzdáleném místě se vzdálila sborovému společenství. Má extrémně nepříjemný pocit v online prostředí. Účast na bohoslužbách v Zoom proto pro ni byla problematická. Odhlédnuto od této skutečnosti, hodnotí je pozitivně. Poznala se se staršími lidmi, které ve sboru jinak osobně nepotkává. Za sbližující považuje společný čas neformálních setkání po bohoslužbě, kdy se všichni soustředí na jednoho člena sboru. Domnívá se, že vzájemné monitorování probíhá při tomto setkávání, zachytila, že se někteří lidé nepřipojují. Záleží jí na druhých lidech, a to je jí i motivací k péči o ně. Prakticky jim pomáhala s nákupy a oporu by nabídla podobnou, jakou sama očekává. Tou je pozvání do společných aktivit. O pomoc si neříká, s výjimkou vyjádření potřeby, aby se někdo na bohoslužby připojoval s ní. Snaží se být oporou sama sobě.

Dopad pandemie vnímá v narušení setkávání, a tedy vztahů a nutnosti fyzicky osamocené pobyty v kyberprostoru, pokud vztahy chce udržovat. Myslí si, že sbor byl pandemií ovlivněn sníženou účastí lidí na bohoslužbách. Zvláštních slov v rozhovoru byl výskyt nejvyšší, především výrazů negativních, sebekritických a také jsem zaznamenala smích v protikladu s vážností popisované situace. V porovnání s ostatními účastníky nezmiňuje sdílení, společenství, Boha.

5.1.4 Žena 45 let

Do sboru ji jako studentku bezprostředně po jeho vzniku přivedli přátelé. Záhy se stala členkou a zapojila se do sborových aktivit. Těch se nejen účastní, organizuje je a podílí se na správě sboru a jiných klíčových činnostech: *„Už 13 let v létě děláme tábory, napřed english campy a pak to přešlo do tábora pro rodiny s dětmi. Učila jsem v besídce a ve výtvarném kroužku, dělávaly jsme karnevaly pro děti a tvoření, třeba adventní věnce.“*

Mrzí ji, když to lidé necítí podobně, i když by nerada, aby to znělo jako kritika: *„Někdy mě mrzí, že ti lidi už delší dobu pravidelně do toho sboru chodí a stejně o tom členství neuvažují, že nemají nějak touhu nebo potřebu se těmi členy stát nebo se víc zapojit.“* Její postoj je snadno pochopitelný, když člověk poslouchá, jak popisuje svoji přirozenou motivaci a z ní plynoucí nasazení ke službě: *„Jednak to společenství mám moc ráda, i ty lidi a jednak to vyplynulo tak nějak z mých zájmů a koníčků. Někdy si říkám, že toho mám moc, ale pak si zase říkám, že jsem toho tolik dostala od Boha, že to je nějakým způsobem taková splátka, moje investice, to zrcadlení Boha pro další lidi. Takže prostě někdy musím zatnout zuby (lehký smích). Někdy to bylo tak časově náročné... Takže prostě někdy musím zatnout zuby (lehký smích).“*

Během svého členství ve sboru se vdala za jednoho z přátel, se kterými do sboru přišla. Motivací ke službě byly i jejich děti. Společně s manželem při sborových aktivitách (nejen své) děti mnoho let vedli. Jejich vlastní děti však už vyrostly, a tak se společně pohlížejí po jiné službě.

Na bohoslužby žena chodí pravidelně a prostředí Zoom jí vyhovuje: *„Já jsem jako vždycky ráda, když tam ty lidi můžu aspoň takhle vidět.“* Velmi se jí líbí bohoslužby společné: *„... že vidím, jak oni tam mají ty chvály a vidíme, že tam je, já nevím kolik tisíc lidí ... ten Boží lid.“* Všimá si toho, že někteří lidé dlouho na bohoslužbě nebyli a věří, že jsou se sborem ve spojení: *„Myslím, že se jim asi nějakým způsobem trochu věnoval ‘kazatel’, anebo že ted’ se do toho*

zapojila' 'pastorační pracovnice'. Myslím, že tady takových těch pár lidí je, co ty lidi navštěvovali, nebo nějakým způsobem s nima byli v kontaktu.“

Pandemie ji zásadním způsobem neovlivnila, především proto, že v rodině nikdo neonemocněl. Omezení pociťuje nejvíc u dětí. Jediný dopad, který na sobě pocítila, je dopad provozní či organizační. Při home office pro ni bylo složité zajistit běh domácnosti a rodinu. Přesto to zvládla: *„Necítila jsem nějakou úzkost nebo něco takového, jako že bych i nějak potřebovala podporu ... vůbec jsem to neprožívala nijak depresivně. Já jsem na tom jaře byla úplně blažená, že jsem doma, že můžu každý den něco uvařit, ... začala jsem trochu chodit, číst, něco jsem zasadila, na to vůbec běžně nemám čas.*“

Pomoc je ochotna poskytnout komukoli v nouzi, ihned by poskytla pomoc finanční a: *„... kdyby potřeboval radu nebo měl psychologický problém, tak bych mu dala číslo na kazatele, doporučila bych, se s ním jako pobavit.*“

Za významné v pandemii považuje jakékoli aktivity, kde se lidé můžou potkat, například aktivity ve volné přírodě. Ty by uvítala častěji za předpokladu, že je umožní protipandemická opatření. Chodila pravidelně na skupinku žen a zúčastnila se i *Biblické hodiny*. Myslí si, že by bylo dobré v těchto aktivitách pokračovat a popřípadě je i rozšířit: *„...mít víc skupinek, jako je třeba ta Biblická hodina. Ta by mohla mít online formát vlastně pořád ... je to pro víc lidí schůdné.*“

Ji samotnou pandemii nepoznamenala, její dopad o to více vnímá skrze příběhy lidí, kteří se kvůli koronaviru o někoho bojí nebo někoho blízkého ztratili. I když je to pro ni náročné, věnuje jim svoji pozornost a účast: *„Někteří naši sousedi zemřeli a my se setkáváme s těmi jejich pozůstalými. Měli jsme s nima pár rozhovorů ... to je hrozně těžké. Zase nám to ale přineslo příležitost s těmi sousedy víc mluvit ... a možnost s nima něco takového sdílet.*“

Aspektem pandemie, který se jí líbil, byla: *„... pozitivní vlna, tehdy na jaře. Ta vzájemná pomoc a sounáležitost a solidarita ... tak to se mě jako*

hodně líbilo a přišlo mi to hodně nadějně“. Teď na podzim bych řekla, že jsem to takto nevnímala.“

Žena patří mezi jedince, které pandemie přímo nezasáhla. Je si vědoma jejího dopadu na jiné lidi a cítí s nimi. Uvědomila si během ní, že: „Církevní společenství je pro mě opravdu důležité ... je důležité být spolu a vytvářet společenství, do kterého Bůh může vstupovat a skrze něj působit.“

Shrnutí

Žena patří mezi první členy, kteří do sboru přišli. Aktivně se od svých studentských let ve sboru sloužila, zapojovala do organizace aktivit i správy. Na bohoslužby chodí pravidelně, prostředí Zoom vítá, protože jí umožňuje vidět se s ostatními členy sboru. O způsobu monitorování potřebných jí není nic známo, všímá si však, že někteří členové se přenosů dlouhodobě neúčastní. Myslí si, že někdo je s nimi v kontaktu, nejspíš kazatel či pastorační pracovnice. Oporu nepotřebovala, sama pomáhala mimo sbor. Potřebnému člověku by neváhala poskytnout pomoc finanční či pomoc rozhovorem. V náročnější situaci by doporučila kontaktovat kazatele. Motivací ke službě jí kromě zálib a potřeb byl především Pozitivně hodnotí všechny formy setkávání, skupinky i aktivity v přírodě. Uvítala by jich více. Doporučuje zachovat Zoom formát *Biblické hodiny*.

Pandemie ji nijak významně neovlivnila. Dopad však vnímala v těžkých osudech lidí kolem sebe. V kontextu dopadu na sbor se obává se, že by jednodušší přístup na bohoslužbu prostřednictvím přenosu a záznamu mohl způsobit konzumní přístup k nim. Uvědomila si nesamozřejmost a důležitost sborového společenství ve svém životě. Toto obecnství vnímá jako nástroj Boha, skrze nějž působí ve světě.

V rozhovoru užila jen několika zvláštních slov oproti ostatním: fajn 9x, ráda 10x. Ta rezonují s jejím pocitem celkové spokojenosti. Zaznamenala jsem

v rozhovoru s ní druhý nejvyšší výskyt slova Bůh. Jako jediná zmiňuje společně bohoslužby.

5.1.5 Muž 72 let

Muž je formálně členem sboru přibližně rok a půl. Sborového života se však aktivně účastní více, než deset let. Je znám jako velmi zapálený či horlivý člen. Aktivity sboru jsou pro něj aktivity duchovní a v tomto kontextu nevnímá členství ve sboru jako podstatné. Hodnotí však pozitivně, že mu chodí e-mailová oznámení a zprávy od ostatních členů sboru, a že se dostane včas k Měsíčníku: *„Já pečlivě sleduju veškerý dění. Měsíčník čtu pravidelně s napětím.“*

Bydlí 40 km od sboru a má možnost se začlenit do společenství v místě bydliště, ale říká, že v našem sboru jej zaujalo rodinné prostředí a dobrá atmosféra. Vždy byl a je pravidelným návštěvníkem bohoslužeb: *„... prostě nějak jsem srostl ... Takovou myšlenku bych si ani netroufal připustit, že bych zůstal doma, když tam můžu být osobně ... to osobní setkání s lidma mi za to stojí.“*

Během pandemie se stejně pravidelně bohoslužeb účastní v prostředí Zoom a považuje tuto platformu za nejvyšší možnou alternativní úroveň bohoslužebných obřadů: *„Pozitivní je na tom to, že je to možný ... a že začínám u mnohých lidí, se kterejma jsem se jen pozdravil, ke ksichtům připojovat jména (smích). Tak to je pozitivní (smích). ... Takže oproti nule je to velké pozitivum a oproti osobnímu setkání s lidma je to náhražka. Ten Zoom je prostě o level vešj, ... úplnej luxus. Někde jenom posílají kázání na mail ... někde vezmou 20 lidí do té modlitebny a ostatní můžou sledovat přenos na Youtube.“*

Vnímá, že se k přenosům bohoslužeb nepřipojují všichni členové sboru. Monitorování těch, kteří by se mohli sboru vzdálit během pandemie vnímá jako lehce řešitelnou záležitost a úkol staršovstva a pastorační pracovnice. Navrhuje

všem zatelefonovat a zjistiti, proč se nepřipojují. Těm, kdo mají technický problém, by pomohl se připojit. Pro tento důvod neúčasti má pochopení, ale mrzí jej, když se lidé nepřipojují přesto, že mohou: „*I když bych jim velice nerad křivdil, ale pro mě osobně od malička, je ten výrok, Pána Ježíše, když Ježíš byl ve dvanácti letech v chrámě a hledali ho a on jim řekl ‘copak jste nevěděli, že já v těch věcech svého otce musím ...’ To je pro mě motto. Já to mám tak hluboko...*“

Účastní se *Biblické hodiny*. Vyhovuje mu intimita tohoto setkávání oproti bohoslužbám: „*To je jako kdybysme tady seděli okolo sebe spolu u stolu. Když je na bohoslužbě připojených 40 lidí tak už se cejtím tak jako nesvůj.*“

Oproti tématu sborového života a bohoslužeb je v pro něj téma pomoci nejjednodušší uchopit. Pomáhat pro něj znamená sloužit Hospodinu, ať se jedná o kázání nebo praktickou činnost: „*Díky Bohu jsem v situaci toho, kdo rád pomůže těm, kdo pomoc potřebují. Když jsem byl mladej křesťan ... a přijal Ducha svatého do svého života, rozhodoval jsem se, jaká bude moje služba. Tak jsem tehdy přijal funkci nebo služebnost ‘náhradník’. Stát v mezeře, která zrovna vznikla.*“

Sám pomoc „*díky Bohu*“ nepotřebuje, tvrdí, že všichni mají mnohem víc starostí, než on a vyjmenovává, kdo je nemocný, kdo má malé děti, kdo ve sboru řeší jiné záležitosti.

Opory, jež se mu dostalo ze sboru, aniž by si o ni řekl, si nesmírně váží. Vnímal jako velmi vzácný a nesamozřejmý zájem o člověka: „*On pro mne udělal něco, co pro mne neudělal nikdo za posledních 15 let. On se zajímal o to, proč nepřistupuji k Večeři Páně. A udělal si čas a přijel k nám domů. Ty věci jsme prohovořili, volal i kazateli a domluvil, že můžu přistupovat. Řekl, že když spolu máme být v nebi, tak spolu můžeme být u Večeře Páně. Ten zájem, pro mne je to věc, která je mně hrozně vzácná.*“ Díky tomu, že on sám mnoha lidem aktivně pomáhá především s praktickými projekty, tráví s nimi čas a s některými

z nich se tak sblížil. Na některé z těchto přátel by se dokázal obrátit o pomoc, jak materiální, tak duchovní a přátelskou.

Pandemie jej ovlivnila málo, nemocný nebyl, aktivně pracoval na svém domě a domech svých dětí. Chyběl mu však sborový život a společné fyzicky slavené bohoslužby. Duchovně pro něj bylo covidové období signálem k probuzení z falešné jistoty: *„Víc jsem si uvědomil, že jsme pod Boží milostí a cítím větší závislost na Bohu a vděčnost Bohu.“*

Dopadem pandemie pro sbor podle něj je skutečnost, že svým způsobem rozklížila společenství. Vnímá, že někteří lidé odpadli, nebo se dostali víc na okraj. Někdo má podle něj strach, ale: *„u někoho to není úplně covidový“*. Poselstvím pandemického období je proto úkol hledat efektivní způsob stmelování a sjednocování sboru, a to vnímá například v systematictější způsobu kázání a větším důrazu na duchovní život sboru: *„Když ti lidi jsou v tom sboru spolu, tak zkrátka udržují ten vztah bratrství a přátelství. A teď, jak to není možný ... myslím, že by to mohla trošičku nahradit ta nit, která by se táhla těmi kázáními. Kdyby se řeklo, tenhle měsíc nebo dva měsíce si dejme důraz tady na toto. Že bysme řekli tento týden, co je před náma i když jsme rozptýlení, pojďme žít tuhle myšlenku nebo tenhle důraz Božího slov, a kterej nám Duch svatý připravil. To je moje zkušenost a myslím si, že by ty lidi mohla ta společná myšlenka spojovat.“* Pandemie jej nezasáhla, vidí však známky toho, že zasáhla sbor a na základě své více, než padesátileté zkušenosti z jiných sborů nabízí teologické řešení.

Muži je vlastní zodpovědnost za sbor se smyslu duchovního společenství a leží mu na srdci i jednotliví lidé. Dokazuje to osobní vykazatelností: *„Těm lidem, co tam chodí, musí být jasný, že na sebe bereš závazek“*, kterou se snaží být příkladem ostatním členům sboru.

Shrnutí

Muž je formálně jedním z jeho „mladších členů“, patří však mezi nejzapálenější. Bohoslužeb v Zoom se účastní pravidelně, byť se při větším počtu účastníků cítí „nesvůj“. Hodnotí je velmi pozitivně protože umožňují účast na životě společenství, jinak o nich hovoří jako o náhražce. Účastní se i *Biblické hodiny* a vnímá ji jako přínos. Neví, zda a jak někdo monitoruje potřebné, má za to, že je to úkol staršovstva a pastorační pracovnice. Navrhuje nabídnout starším lidem technickou podporu, aby se zvládli připojit, ostatním zatelefonovat. Vzájemnou pomoc spojuje s termínem služba Hospodinu, a to je pro něj motivací k ní. Sám si zvolil služebnost „stát v mezeře“, pomáhá prakticky, když se na něj člověk v nouzi obrátí a vždy se za potřebné modlí. Sám pomoc nepotřeboval, ale dokázal by si o ni říci několika přátelům ve sboru. Jako výjimečnou zkušenost označuje situaci, když o něj někdo ve sboru projevil zájem, s důrazem na duchovní kontext.

Pandemie jej významněji neovlivnila. Duchovně pro něj byla signálem k probuzení z falešné jistoty a k větší závislosti na Bohu. Co se týče sboru, vnímá covidové poselství jako úkol stmelit sbor a posílit jeho duchovní základy, protože zachytil jeho „rozklížení“ v důsledku pandemie.

Zvláštní slova a výrazy užívá hojně, podobně jako Boží jména, cituje biblické verše, jeho projev však je autentický a kongruentní. Důrazem, jež celý rozhovor sytí, je duchovní kontext života sboru i jeho vlastního.

5.2 Témata

V této podkapitole zohledním zkušenost členů sboru v kontextu jednotlivých témat, především témat inspirovaných zájmem vedení sboru, tedy zkušenost členů sboru s bohoslužbou na platformě Zoom, monitorováním potřebných a vzájemnou péčí. Poté představím některá témata, které se z rozhovorů vynořila u většiny účastníků, a témata jim nadřazená, propojující více témat zastřešujícím kontextem nebo hodnotou. V textu nerozlišuji gender,

aby nebylo zřejmé, zda označují muže nebo ženu. Používám jak mužský, tak ženský tvar slova „člen“ a „účastník“ či pojmy „odpovídající“ a „dotazovaný“. Výraz „většina“ zahrnuje tři nebo čtyři shodné odpovědi, výraz „některý“ dvě až tři. V ostatních případech používám k označení počtu číslovky jedna/jeden, dva/dvě, a pro označení mezních hodnot termín „nikdo“ / „žádný“ a „všichni“ / „každý“.

5.2.1 Bohoslužby na platformě Zoom

Interaktivních bohoslužeb v Zoom se dotazovaní účastnili rádi, i když to bylo: „... *nepopsatelně jiné*“. Pro některé virtuální prostředí představovalo problém: „*Já nezvládnou být tak dlouho připojena online s více lidmi.*“ Všichni si také uvědomovali, že: „*Ten kontakt není takovej, jako když se lidi vidí osobně, je to prostě jiný, ale nějakým způsobem se to společenství snaží fungovat i distančně.*“ Přesto si velmi cenili především toho, že umožňují „*být spolu*“, i s těmi, kdo jsou na cestách, nemocní nebo žijí daleko. Většina přinesla nějaký kladný aspekt nového formátu bohoslužeb, většinou měli potřebu jakoby hájit či racionalizovat fakt, že svátostné obřady byly degradovány přechodem do virtuálního prostředí: „*Třeba člověk, když nějak potřebuje odjet o víkendů a je mu líto, že nemůže na bohoslužbu, tak si to může pustit online, může být s těma lidma ... a je fajn, že jsme jakoby všichni pospolu, protože někteří nechodí tak často do sboru, protože jsou zdaleka a nemůžou se pokaždé zúčastnit prezenčně. V tomhleto vidím výhodu, že je jednodušší si na to udělat čas a stačí jim otevřít notebook.*“

Oproti běžným bohoslužbám si většina chválila seznámení se s lidmi, které neznali, případně nevěděli, jak se jmenují, či s lidmi jiné věkové kategorie, se kterými běžně neprijdou do styku: „*Pozitivum Zoomu je, že začínám u mnohých lidí, se kterejma jsem se jen pozdravil, ke ksichtům připojovat jména (smích)*“, „... *že jsem poznala lidi, se kterýma bych se jinak nebavila, nepotkala*

bych se s nima.“ Dvěma účastníkům se líbila intimní dimenze, kterou bohoslužba najednou získala tím, že se někteří připojili na kameru i v županu, někteří měli notebook na kuchyňském stole v provozu osmičlenné domácnosti, u některých bylo vidět plápolající oheň v kamnech nebo domácí zvířata: „*Člověk nahlídne do života jiného bratra nebo sestry.*“ Někteří viděli v domovech druhých členů na zdi pověšené obrázky, které jim kdysi věnovali, jiní si oddechli si, že nejen oni mají doma trochu nepořádek. Jedna účastnice prožívala jako velmi sblížující jiný formát neformálního setkání členů po bohoslužbě: „*... jak se na konci nedělního kázání lidi sdílí a všichni poslouchají toho jednoho člověka*“, protože se na něj všichni soustředili a nevytvářeli skupinky, do kterých mívá ostych vstoupit.

Dva účastníci opřeli svoje kladné hodnocení Zoom bohoslužeb o srovnání s tím, jak bohoslužby probíhají v jiných sborech, kde využívají záznamy nebo e-mailovou korespondenci: „*... kazatelé nahrajou to kázání ... a pak se to dá na ten web a nejsou v kontaktu s tím sborem ... takže lidi jsou takoví asi frustrovanější, a je to pro ně obtížnější než ten formát, jaký máme my.*“ Jedna účastnice ocenila společné celocírkevní bohoslužby, protože se ráda chodí podívat do jiných sborů, když je na cestách a nemůže do svého domovského společenství: „*Tak jsem si říkala, to je jako dobré, to je ten Boží lid ... jsem teď pořád ve sboru se svou skupinkou, a takhle mi to trochu zhmotnilo křesťanstvo.*“ Od jednoho účastníka zazněl návrh vnést do kázání systematický a podle jeho zkušenosti sblížující přístup, jelikož se obával, aby pandemie společenství nerozklížila: „*Když ti lidi jsou v tom sboru spolu, tak zkrátka udržují ten vztah bratrství a přátelství. A teď, jak to není možný, by to mohla trošičku nahradit ta nit, která by se táhla těmi kázáními ... ta společná myšlenka.*“ Tento náznak, či obavu pak ještě realističtěji formulovala jiná účastnice: „*Díky technice se setkávání mohlo po čase obnovit alespoň na dálku, přes počítače ... ale připadá mi to jako dvousečná zbraň. Na jednu stranu v době krize dobře slouží, na*

druhou stranu svádí k zůstávání u této formy i nadále a společné obecenství někteří lidé opouští. Anebo zjistili, že si raději, než svého kazatele poslechnou kázání z Aše nebo Havířova, třeba. Virtuální svět v mnohém ovlivňuje naše životy a začal ovlivňovat i naše sbory.“

Shrnutí

Zkušenost účastníků s bohoslužbami v Zoom je kladná. Připojovali se všichni, většina pravidelně. Většina oceňuje především interaktivní dimenzi a umožnění účasti lidem, kteří by z nějakého důvodu osobně nepřišli. Jako pozitivní zkušenost někteří prožívali seznámení se s členy sboru, které neznali, nahlédnutí do soukromí soustředění se na jednoho člověka při setkání po bohoslužbě a společné bohoslužby. Dva mají z virtuálního prostoru sdíleného s mnoha lidmi nepříjemný pocit. Všichni preferují osobní účast na bohoslužbách. Jedna účastnice se obává možného konzumního přístupu k bohoslužbám v důsledku jejich dostupnosti a výběru. Nikdo se nezmínil o Večeři Páně ani o chválách či společném zpěvu.

5.2.2 Monitorování potřebných

Ve společenství vládnu velmi dobré vztahy a rodinná atmosféra. Většina lidí se zná dlouho a dobře a běžně udržují čilé styky. Také se zajímají o to, co se ve sboru děje. O tom se navzájem informují na bohoslužbách nebo v osobní komunikaci. Přesto žádný z účastníků přesně nevěděl, zda a jak bylo během pandemie ve sboru realizováno monitorování potřebných, které by sloužilo jako určitá záchytná síť a pomáhalo zajistit, aby se někdo sboru nepozorovaně příliš nevzdálil a nezůstal bez kontaktů a pomoci. Někteří předpokládali, že se to děje a že to je či měla by být iniciativa vedení sboru: *„asi to dělá 'kazatel' nebo 'pastorační pracovnice', ... myslím, že tady pár takových těch lidí je, co ty lidi navštěvovali, jako nějakým způsobem s nima byli*

v kontaktu“. Jedna účastnice se domnívá, že se to děje při bohoslužbách a následném setkávání, kdy si členové sboru povídají, ale neví: „... *jestli sbor vymyslel nějakou strategii. Já to vnímám jako ta setkávání, která jsou, ale jestli se to děje jinak, tak to jsem nezaregistrovala.*“ Jeden z účastníků pohotově nabídl řešení a doporučuje členy sboru, kteří se bohoslužeb neúčastní kontaktovat, zjistit jaký mají důvod k neúčasti a popřípadě nabídnout technickou pomoc s připojením. Dva zmiňují konkrétní osobu či rodinu, jejíž přítomnost na bohoslužbě delší dobu nezaregistrovali, ale v některých případech si nemohou vzpomenout na jméno: „*Oni jsou takoví hrozně nenápadní a vždycky pak odejdou. Tak ty jsem jako teď strašně dlouho neviděla.*“ Je znát, že by účastníci rádi odpověděli, že vědí, v jaké je kdo situaci, a kdo a jak se o koho stará. V době před pandemií „se to vědělo“, popřípadě platil předpoklad, že ten, kdo nechodí, nechodí z dobrého důvodu a v případě nouze si řekne o pomoc.

Shrnutí

Zkušenost s monitorováním potřebných měli členové sboru pouze v tom smyslu, že věděli o svých přátelích a některé členy vídali na bohoslužbách. Dozvídali se o sobě navzájem a dalších členech sboru při společných neformálních setkáních po bohoslužbách. Uvědomovali si, že některé členy či přátele již delší dobu nezahledli. Účastníkům však nebylo známo, jestli a jak se ve sboru cíleně monitoruje, zda někdo nepropadá sítí vztahů a pomoci. Někteří se domnívali, že se to nějak děje nebo by se to dít mělo a že tato iniciativa vychází či měla by vycházet od vedení sboru, dva se nevyjádřili.

5.2.3 Vzájemná péče

Vzhledem k tomu, že pandemická opatření dramaticky omezila možnost si navzájem pomáhat za fyzické přítomnosti, účastníci často hovořili o minulosti.

Tuto část jejich zkušenosti nezohledňuji, ani péči z / do nevěřícího sektoru, jiných křesťanských společenství a rodiny.

Všichni členové měli alespoň minimální zkušenost s nějakou formou vzájemné péče, ať už s péčí poskytovanou či přijímanou a mluvili o přátelích ze sboru, na které se obraceli, či by se o pomoc a oporu obrátit mohli, kdyby ji potřebovali: „*Já mám jednu rodinu, kteří jsou velcí přátelé a za nimi bych neváhal zajít.*“ Dvě ženy uvedly jako zdroj opory sdílení s přítelkyní ze sboru. Jeden účastník pomáhal prakticky: „*Díky Bohu jsem v situaci toho, kdo rád pomůže těm, kdo pomoc potřebují. Lidé mne volají pro ty praktické věci.*“ Jeden nosil nákupy nemocným či lidem v karanténě a nechával je za dveřmi. Někdy to byly léky či jiná pomoc: „*... o konkrétní pomoc, tak to jsme se obrátili do sboru, třeba o ty nákupy. Je to pro mě důležité, že to takhle můžu říct a že na to vidím nějakou odezvu. To jsme měli i pomoc ze sboru, protože jsme zůstali tady deset dní v karanténě, takže nám chodili nakupovat 'X' a 'Y' a i 'kazatel' nabízel, že kdyby bylo potřeba dojet k našim rodičům, že tam dojede, protože zůstali bez pomoci. S léky nám pomáhala 'X' ze sboru, že napsala potom i antibiotika, které si myslím, že mně hodně pomohly.*“

Největší vlna pomoci se vzedmula v souvislosti s úmrtím mladého člena sboru. Již týden před tragickou událostí probíhala ve sboru modlitební setkání, kde se lidé přimlouvali za jeho uzdravení. Ta probíhala i neorganizovaně, v domácnostech a srdcích ostatních členů sboru: „*hodně jsme se modlili*“. Ve chvíli, kdy lékaři jeho ženě oznámili, že situace je beznadějná, semklo se kolem ní několik členů sboru a vedení a pečovali o ni jako o člena vlastní rodiny. Sbor jí poskytl pomoc na všech úrovních: „*... spousta lidí ze sboru mi nabízela pomoc ... modlili se ... ze sboru to všechno zorganizovali ... nebyla jsem sama ... Nedokážu si představit, kdyby to prožíval někdo, kdo by neměl takovouhle podporu.*“ Zatímco mladé život ženy se pandemie ovlivnila tragicky, dva účastníci neprožili nic dramatického a podporu nepotřebovali: „*Musím říct, že*

jsem to vůbec neprožívala. Díky Bohu taky jsme nebyli nemocní. Já jsem to prostě neprožívala nijak depresivně ... Necítila jsem nějakou úzkost nebo něco takového, jako že bych i nějak potřebovala nějakou velkou podporu.“

Když účastníci neměli příležitost někomu pomoci ani důvod o ni požádat, zmiňovali péči hypotetickou. Jedna účastnice by doporučila potřebnému člověku obrátit se na sbor o modlitby i praktickou pomoc, jedna by ochotně pomohla finančně a doporučila by rozhovor s kazatelem. Jednou odpovědí bylo: „zapojila bych ho do vlastních aktivit, vzala bych ho ven“.

Do sféry vzájemné péče bych zařadila i aktivity vytvořené během pandemie ve snaze podpořit soudržnost a odolnost společenství. Z nich všichni zmiňovali a kladně hodnotili *Biblickou hodinu*. Otužovat se však nebyl nikdo z dotazovaných a nikdo nezmínil setkání s pastorační tematikou. Jedna účastnice „šla do Jeruzaléma“ a jedna se účastnila modlitebních setkání.

Shrnutí

Vzájemná péče ve sboru podobně jako monitorování potřebných probíhala jednak v rámci vztahů navázaných před pandemií a jednak na základě informací, které si členové sboru předávali na setkání po skončení bohoslužby. Odehrávala se na všech úrovních, praktické, přátelské, duchovní. Mimo výjimečných případů, kdy byl někdo vážněji nemocný a případu ovdovělé ženy se odehrávala spíše spontánně a neorganizovaně. Někteří členové pomoc nabízeli, když se doslechli, že někdo je v nouzi, jeden o ni požádal. Dva ji nepotřebovali.

Za pozornost stojí i pohled na potřeby členů, které vnímali jako nenaplněné, což formulovali jako to, „co by jim pomohlo“, popřípadě, co jim chybělo. Zaznělo: společné modlitby, duchovní vedení, být tím, komu je pomáháno; systematický způsob kázání, který by tmelil společenství;

více setkání venku, když to bylo možné; více skupinek, připojovat se na online setkání s někým.

5.3 Shrnutí výsledků výzkumu

Výsledky výzkumu shrnu následujícím způsobem: nejdříve představím zkušenost účastníků s fungováním sboru v kontextu otázek, které položilo vedení sboru. To znamená zkušenost členů sboru s bohoslužbami na platformě Zoom, Ke shrnutí použiji strukturu čtyř komponentů bohoslužby, jak je uvádí Pavel Filipi v knize *Pozvání k oslavě*. Těmi jsou 1. slovo a svátosti, 2. modlitby, 3. společný zpěv a 4. koinonie, sdílení se.¹¹⁸ Poté předložím výsledky se zkušeností členů týkající se monitorování potřebných a zkušenost se vzájemnou péčí. Na závěr krátce shrnu zkušenost účastníků s fungováním sboru obecně.

5.3.1 Bohoslužby na platformě Zoom

Většina účastníků hodnotila bohoslužby v platformě Zoom jako velmi uspokojující oproti jiným formám realizování bohoslužeb během pandemie. Jeden účastník zmínil svoji zkušenost s kázáním, přičemž navrhol, aby bylo systematictější, a tak „tmelilo“ společenství myšlenkově a duchovně. Svátost, tedy Večeře Páně zmíněna nebyla. O modlitbách při bohoslužbě se také nikdo nezmínil, jednomu účastníkovi však společné modlitby chyběly. Jeden názor se vztahoval ke koinonii a sbližujícímu prožitku při společném setkání po bohoslužbě, kde společenství díky Zoom platformě i v této neformální fázi zůstává ve spojení a všichni se soustředí na jednoho člověka, který komunikuje/sdílí svoje prožitky/myšlenky. Nikdo nezmínil chvály či společný zpěv.

Jedna účastnice ocenila díky pandemii nově vzniklou možnost virtuální účasti na libovolné bohoslužbě. Zároveň vyslovila obavu z možného negativního

¹¹⁸ FILIPI, Pavel. *Pozvání k oslavě: evangelická liturgika*, s. 39.

dopadu tohoto efektu pandemie na společenství i církev. Dva členové sboru prožívají kyberprostor jako nepříjemný (jeden se cítí nesvůj, druhý prožívá úzkost až panické záchvaty). Nikdo nevyjádřil názor, že by v oblasti realizování bohoslužeb sbor nefungoval dostatečně uspokojivě. Přesto většina účastníků zaznamenala sníženou účast na bohoslužbách.

5.3.2 Monitorování potřebných

Žádný z účastníků nevěděl, jak se monitorují potřební. Většinou se domnívali, že to dělá vedení sboru, tedy kazatel, staršovstvo a pastorační pracovníci. Někteří si všimli, že na bohoslužbě delší dobu neviděli některé známé tváře. O důvodech jejich nepřítomnosti nevěděli nebo je nekomentovali. Zazněla domněnka, že někteří se neúčastní, protože nemají technické vybavení nebo schopnosti se připojit. Jeden účastník navrhnul všechny kontaktovat, zjistit proč se nepřipojují a popřípadě jim pomoci se připojit. Nikdo neuvedl domněnku, že by se monitorování potřebných nedělo.

5.3.3 Vzájemná pomoc

Zkušenost se vzájemnou pomocí přímo souvisela s dopady pandemie na život účastníků. Nejvýznamněji ji potřebovala a prožila mladá vdova. Dva účastníci oporu nepotřebovali vůbec. Jednou zaznělo, že o pomoc účastník ve sboru požádal a dostalo se mu jí v podobě praktické podpory a modliteb. Pomoc nabízela jedna účastnice, když se dozvěděla, že někdo je nemocný, dva lidé by ochotně pomohli, kdyby se na ně někdo obrátil. Jeden účastník by doporučil požádat o pomoc a modlitby sbor, protože má zkušenost s tím, že to funguje. Jedna účastnice by pozvala potřebného do svých aktivit a společně s další členkou sboru našla oporu ve sdílení s přítelkyní ze sboru. Všichni hodnotili pozitivně *Biblickou hodinu*, přímou zkušenost s ní měla většina.

Tři z účastníků by poskytli pomoc stejně, jak si sami představovali či očekávali, že bude pomáháno jim.

Na zkušenost s péčí lze nahlédnout více způsoby – zda ji potřebovali, či nikoliv, jestli se jim dostalo takové péče, kterou očekávali, zda o ni uměli požádat nebo se ostýchali, popřípadě si neuvědomili, že pomoc potřebují či netušili, že si o ni mohou říci. Lze však uvést, že pozitivní zkušenost se vzájemnou péčí ve sboru měli všichni účastníci.

5.3.4 Shrnutí zkušenosti členů s fungováním sboru během pandemie

Zkušenost účastníků s fungováním jejich sboru v době pandemie covid-19 a především v její druhé vlně byla v každém případě jedinečná a přímo souvisela s jejich osobními situacemi. Polarita jejich zkušenosti byla dosti významná. Dvou lidí se pandemie téměř nedotkla, jedné účastnici život tragicky poznamenala. V jejím případě sbor zareagoval v maximální možné míře všemi způsoby pomoci a žena tuto odezvu reflektovala ve své výpovědi. Jedna účastnice se společenství vzdálila a z rozhovoru bylo znát, že jí izolace v důsledku pandemie zasáhla.

V kontextu zkušenosti s fungováním sboru se vynořovala další osobní témata účastníků. Některá byla formulována explicitně (důležitost vztahů, význam formálního členství, motivace ke službě vztahem k lidem nebo k Bohu, sbor jako rodina, potřeba duchovního vedení a mnohá další), některá implicitně vyznívala z fenomenologicky zpracovaných příběhů (očekávání, vyčerpání, frustrace, nepoměr aktivní služby některých lidí vůči pasivitě jiných, deficit rodinných vztahů, nenaplněné potřeby). Většina jich však vůbec či přímo nesouvisela s výzkumnou otázkou ani otázkami vedení sboru. Především v oblasti monitorování potřebných a vzájemné péče byly reflektovány vztahy se sboru, jež byly navázány před pandemií. Někteří ocenili platformu Zoom právě proto, že umožnila navázat nové vztahy alespoň virtuálním seznámením se

s jinými členy sboru. Většina účastníků si během pandemie uvědomila svoji potřebu Boží přítomnosti a nesamozřejmost bezpečí života i společnosti.

Na základě zkušenosti účastníků se online bohoslužeb účastnilo méně členů. Neznali důvod jejich neúčasti a předpokládali, že je s nimi někdo v kontaktu. Monitorovali ty, kdo na bohoslužbě byli, a všímali si absence členů, které znali. Vzájemná spontánní péče se odehrávala v rámci již navázaných vztahů, v případě významnější nouze byla organizována vedením sboru

6 Diskuze

Pandemická zkušenost členů sboru s bohoslužbami na platformě Zoom je výpovědí o bezprecedentní situaci. Poprvé v dějinách křesťanství je možné neúčastnit se bohoslužby fyzicky a přesto být přítomen a navíc se jí interaktivně účastnit. Křesťané se mohou účastnit bohoslužebného obřadu, vidět se svými bratry a sestrami a nebýt fyzicky přítomni. To by ještě v nedávné minulosti znělo přinejmenším utopicky, dnes se to stalo normou. Jedná se však o plnohodnotný ekvivalent bohoslužby? Není možné, že se bohoslužeb v Zoom někteří členové neúčastnili kvůli pocitu, že bohoslužba není tím, čím by měla být, když se jí nemnohou účastnit fyzicky? Přinášela v této online formě platný duchovní užitek?

K tématu online bohoslužeb a netělesné účasti při nich v době pandemie probíhala čilá diskuze napříč náboženstvími, nejen ve křesťanské sféře. Tématem tělesnosti se již dlouho zabývají odborníci z oblasti filosofie. O fenomenologicky nahlížené neoddělitelnosti tělesnosti od prožívání sebe i okolí hovoří Johnatan A. Smith, autor výzkumné metody IPA: *„Zkušenost člověka se světem a sebou samotným je svázána s jeho zkušeností s vlastním*

*tělem ... tělo ukotvuje jedince ve světě věcí a ostatních lidí.*¹¹⁹ Tělo je tedy významným nástrojem vytváření zkušenosti.

Tomuto aspektu tělesnosti se věnují i odborníci zkoumající obřad či rituál: Arnold van Gennep, jehož dílo *Přechodové rituály. Systematické studium rituálů* je zdrojem inspirací i pro dnešní studium rituálu, podobně jako dílo Victora Turnera *Průběh rituálu* či studie Roy A. Rappaporta, *Ritual and Religion the Making of Humanity* a další. Sekundární zdroje jsou velmi bohaté a většinou odkazují na uvedené primární zdroje.

Teorií rituálu se zabývají i odborníci v liturgice, zjednodušeně teorii bohoslužby (jež má popisnou i praktickou, doporučující funkci¹²⁰). O rituálu v liturgii pojednává ze zahraničních autorů například Frank Senn v knize *The Introduction to Christian Liturgy*.

Jedním z mála českých příspěvků k evangelické liturgice je kniha Pavla Filipiho *Pozvání k oslavě*. K liturgice bohoslužebného obřadu v kontextu pandemie covid-19 jsem našla jediný zdroj, a to konferenci *Církev v době pandemie*, která se konala na Evangelické fakultě Jihočeské univerzity Českých Budějovicích, a to letos v lednu.^{121,122,123} Převážně z těchto dvou příspěvků tak čerpá následující diskuze, budou však doplňovány další relevantní zdroje.

Tělo, jak bylo zmíněno, je zásadním nástrojem účastnícím se většiny, ne-li každé lidské zkušenosti. Lze namítnout, při obřadu bohoslužby je z křesťanského pohledu podstatný duchovní užitek, a tím pádem duše. Například Jürgen Moltmann tomuto názoru oponuje: „*Přijme-li člověk*

¹¹⁹ SMITH, Johnatan. A., FLOWERS, Paul, LARKIN, Michael. *Interpretative phenomenological analysis: theory, method and research*, s. 194.

¹²⁰ FILIPI, Pavel. *Pozvání k oslavě: evangelická liturgika*, s. 21.

¹²¹ Youtube, Konference Církev v době pandemie. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=aPj0qvJglvE&list=PL_cU2Gsvem3kM8MtIVCpzHvwKmeZk4eRx&index=7

¹²² Pozn. autorky. Fakulta plánuje vydat monografii vycházející z přednášek jednotlivých řečníků, zatím je k dispozici pouze videozáznam na Youtube.

¹²³ Pozn. autorky. Budou užívány parafráze, nikoli doslovné citace.

jednostranný vladařský vztah duše ke svému tělu, pak potlačí rozmluvu těla a učiní je němým“¹²⁴ a Pavel Filipi slovy Ernsta Käsemanna uvádí, že o významu tělesnosti při bohoslužebném obřadu mluvil i apoštol Pavel.¹²⁵ Tělesnost tedy představuje důležité kritérium v kontextu účasti na bohoslužbě. Ta nebyla během platnosti protipandemických opatření možná a bohoslužby tak byly nuceně pozměněny, byly přeneseny do online prostoru.

Co se týče zavedení legitimních změn či inovací liturgie, Pavel Filipi mimo jiné uvádí kritéria Von Almenna, a to zachování srozumitelnosti, prostoty a krásy. Byť prostota i krása jsou neoddělitelnou součástí bohoslužeb, za nejvýznamnější považují kritérium srozumitelnosti. Srozumitelnost se netýká jen textu, ale také domén liturgického výrazu, které mají *zajistit informovanou participaci všech účastníků*.¹²⁶ Mezi ně patří doména logická, akustická, doména řeči těla a doména vizuální.¹²⁷

Bohoslužba sestává z několika komponentů. Pro každý z nich je více či méně podstatné zachování určité výrazové domény. To úzce souvisí s tělesnou účastí, respektive s interaktivní účastí v Zoom, která zachování některých výrazových domén umožňuje a u některých je naopak forma silně deformována. Tím jsou následně v různé míře ovlivněny jednotlivé komponenty bohoslužby a jejich kvalita. Tabita Landová poukazuje na to, že účastníci například vidí vždy jen výřez obrazu, nemohou komunikovat neverbálně, mají jen omezenou možnost mimického projevu.¹²⁸ Je nutné se mimo jiné soustředit na vypínání a

¹²⁴ MOLTSMANN, Jürgen. *Bůh ve stvoření. Ekologická nauka o stvoření*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999, s. 204.

¹²⁵ FILIPI, Pavel. *Pozvání k oslavě: evangelická liturgika*, s. 20.

¹²⁶ FILIPI, Pavel. *Pozvání k oslavě: evangelická liturgika*, s. 172.

¹²⁷ Tamtéž, s. 152.

¹²⁸ YouTube, Liturgie – I. blok konference Církve v době pandemie. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=aPj0qvJglvE&list=PL_cU2Gsvem3kM8MtIVCpzHwwKmeZk4eRx&index=7

zapínání mikrofonu a pokud to někdo z účastníků neudělá, může dojít k rušivým efektům z jeho prostředí.

Prvním komponentem bohoslužby je slovo a svátosti¹²⁹. Jak zmiňuje Pavel Filipi, centrem evangelické bohoslužby se stalo kázání¹³⁰. Průběh kázání i bohoslužby jako celku je dotčen významně. Podle Tabyty Landové „*I když je přenášen obraz, kyberprostor postrádá tělesnou dimenzi. Chybí naše vlastní tělesná aktivita, s tělem se nic neděje, sedíme před televizí nebo počítačem stejně jako při běžných aktivitách. Stírají se hranice mezi posvátným a prostorem, kde žijeme, nevstupujeme do liturgického prostoru, ale posvátné dění vstupuje do našeho domova na obrazovce.*“¹³¹ Člověk tedy neprožívá děj plně, neúčastní-li se jej plně i tělem.

Dalšími komponenty bohoslužby jsou modlitby¹³² a společný zpěv¹³³. Podle odbornice ve virtuálním prostoru: „... *nelze sdílet společný zvukový prostor (klangraum), tedy modlit se modlitbu Páně, zpívat písně a vzájemně se při tom slyšet kvůli vypnutí mikrofonu, popřípadě vzniku velmi rušivého zvukového i obrazového efektu.*“¹³⁴

Posledním komponentem bohoslužebného obřadu je koinonie, sdílení se, (patří k němu i sbírky, ohlášky a přímlyvy). Pavel Filipi upozorňuje na nedostatečné naplnění koinonie pro účastníky obřadu, odehraje-li se

¹²⁹ Pozn. autorky. Nejpodstatnější je tělo pro rituál svátost Večeře Páně, při němž: „*nic nemůže nahradit akty ritualizovaného jedení a pití provedeného procesem, který ze sdílení pokrmu dělá rituální událost ... Změna ... v sobě nese potenciál selhání rituálu.*“ (Ithamar GRUENWALD, cit. in DIJKHUIZEN, Petra. *The Lord's Supper and Ritual Theory*, s. 441 a 443) Vzhledem k tomu, že se žádný z účastníků o Večeři Páně nezmínil, není o ní blíže pojednáváno.

¹³⁰ FILIPI, Pavel. *Pozvání k oslavě: evangelická liturgika*, s. 20.

¹³¹ YouTube, Liturgie – I. blok konference Církve v době pandemie. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=aPj0qvJglvE&list=PL_cU2Gsvem3kM8MtIVCpzHvwKmeZk4eRx&index=7

¹³² FILIPI, Pavel. *Pozvání k oslavě: evangelická liturgika*, s. 71.

¹³³ Tamtéž, s. 75.

¹³⁴ YouTube, Liturgie – I. blok konference Církve v době pandemie, Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=aPj0qvJglvE&list=PL_cU2Gsvem3kM8MtIVCpzHvwKmeZk4eRx&index=7

bez sdílení se s bližními, vzájemného vyslechnutí.¹³⁵ Zde může být překážkou nedostatek intimity či soukromí.

Z uvedeného vyplývá, že domény liturgického výrazu byly výrazně narušeny, především doména akustická a doména řeči těla. I když evangelická bohoslužba není dogmaticky preskriptivní a nejsou významné obavy z proměnlivosti liturgických forem¹³⁶, její srozumitelnost ve smyslu rozumění rituálu podle uvedených kritérií byla v prostoru Zoom snížena. Mimoto, tělo není jen nástrojem zakoušení. Rituál či obřady „... jsou účelná jednání, která vytvářejí smysl tím, co je konáno. Transformativní celek je vytvářen nahromaděným účinkem dílčích posloupností a činů rituálu. Takové provedení ukazuje vnitřní logiku rituálu.“¹³⁷ Tělo je tak nástrojem vytváření smyslu obřadu a v tom podle mého názoru spočívá změna mnohem výraznější a ta může být důvodem určitého nenaplnění či selhávání obřadu.

Na druhé straně v kontextu změn či inovací bohoslužby obecně Pavel Filipi zmiňuje, že v protestantském prostředí nebyly a nejsou významné obavy proměnlivosti liturgických forem. Správné předání evangelia leží podle Pavla Filipiho ve vyváženosti mezi tradicí a důrazy teologickými na jedné straně a prožitkem člověka či účinkem, který na něj liturgie má.¹³⁸

Zakoušená zkušenost při bohoslužbě tím, že člověk nemůže být fyzicky přítomen a účasten skrze tělo rozhodně ovlivněna byla, nicméně na platformě Zoom minimálně. Tělesná účast, která z obřadu činí onen transformativní celek, byla znemožněna a je pravděpodobné, že pro někoho představovala významné snížení prožitku sounáležitosti ve smyslu jednoho těla. Na druhé straně je volba žádného prožitku v křesťanském kontextu těžko pochopitelná.

¹³⁵ FILIPI, Pavel. *Pozvání k oslavě: evangelická liturgika*, s. 80.

¹³⁶ Tamtéž, s. 173-4.

¹³⁷ Ithamar GRUENWALD, cit. in DIJKHUIZEN, Petra. *The Lord's Supper and Ritual Theory*, s. 441.

¹³⁸ FILIPI, Pavel. *Pozvání k oslavě: evangelická liturgika*, s. 21-23.

Pandemie způsobila inkulturaci kyberprostoru do církevního života. Během pandemie v něm měl online prostor svoje opodstatnění, udržoval jej a překlenul propast, kterou v něm vytvořila protipandemická opatření. Rozhodně již zůstane jeho součástí. Má i své pozitivní stránky, například zvyšuje dostupnost informací veřejnosti, a tak se církev více otevírá světu.

Z pohledu praktické teologie to však přineslo nebezpečí pasivní účasti a konzumování bohoslužeb. Tabita Landová upozorňuje, že se ztrácí podstata bohoslužeb, kterou je „*společenství lidí předstupujících před Boží tvář*“¹³⁹. V této perspektivě lze spatřit reálný dopad pandemie na společenství, nebude-li tato nová dimenze užívána výhradně k obohacení duchovního života těch, kteří fyzicky na bohoslužby nemohou přijít, ale lidé ji budou využívat z důvodu její jednoduchosti a časové nenáročnosti, popřípadě přistupovat k online bohoslužbě jako například k online nákupu nebo komunikaci na sociálních sítích.

Co se týče dalšího bádání, považovala bych za zajímavé a přínosné prozkoumat trajektorie životních zkušeností lidí ve sboru před pandemií a propojit je s jednotlivými tématy jejich zkušeností, která v rozhovorech implicitně vyvstávala a popřípadě tím, jak prožívali pandemii.

¹³⁹ ¹³⁹ YouTube, Liturgie – I. blok konference Církve v době pandemie. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=aPj0qvJglvE&list=PL_cU2Gsvem3kM8MtlVCpzHvwKmeZk4eRx&index=7

7 Závěr

Při četbě práce jako celku před jejím odevzdáním jsem si opět vybavila slova Ivana Krasteva, která jsem zmínila v úvodu: „*V pandemii se všechno mění a nic se neděje.*“ Uvědomila jsem si, že většina účastníků hovořila o své zkušenosti v pandemii jen, když jsem se na ni ptala přímo. Jinak hovořili o svém životě před pandemií. Podle mého názoru to bylo právě z toho důvodu, který velmi pregnančně vystihuje zmíněný sociolog. Neustále se něco měnilo, lidé se nestačili na změny adaptovat, některé aspekty pandemie nedávaly smysl. Byla jim v určitém smyslu zapovězena plná fyzická účast na životě, nejen na životě sboru. Jako by chybělo zakoušení světa a sebe samých a skrze to vytváření smyslu dní. Někteří se tak částečně přestali účastnit života, dívali se na jeho vyprázdněné jeviště ze zákulisí. U některých pandemie mohla otrást jejich vírou či pocitem sounáležitosti ke společenství.

Pravděpodobně by bylo možné napsat ještě několik kapitol o poučení se z krizového vývoje a nabídnout možná řešení z pohledu komunitně pastoračního pracovníka či z pohledu liturgického.

Já se omezím na jeden aspekt. Ve výpovědích účastníků mne zaujala ještě další sféra či linie. Byla vyjadřována explicitně a táhla se všemi příběhy bez rozdílu. A tou jsou vztahy. Od vstupu do sboru a setrvávání v něm po dlouhá léta, přes motivaci ke službě a službu samotnou, vzájemné monitorování, dopad pandemie, významné milníky v životě a další témata, vše se dělo „ve jménu“ vztahů, ať už k Bohu či k lidem ve sboru, tedy v kontextu dvojího přikázání lásky. Vztahy byly opatřeními omezeny také, či především jejich prožívání ve fyzické přítomnosti, a v důsledku tedy i jejich zakoušení a vytváření. Sboru se tento efekt pandemie nepřekvapivě nevyhnul.

Pavel Hošek ve svém příspěvku na zmíněné konferenci podává obraz koinonie jako Božího království. Podle něj je Boží království „*určitá svébytná rozeznatelná žádoucí kvalita mezilidských vztahů ... ne bájná říše, ne mystické*

vytržení, je to typ pospolitosti ... sociální zázrak ... je to Boží kralování v lidských srdcích a mezilidských vztazích. ¹⁴⁰

Mým doporučením a podle mého názoru zároveň poselstvím pandemie do života členů sboru je, jak řekla jiná členka sboru v rozhovoru, být blíž Bohu a skrze tuto blízkost být blíž lidem, ale také být blíž lidem a skrze tuto blízkost být blíž Bohu. Slovy Martina Luthera: „*per mutuum colloquium et consolationem fratrum*“, skrze vzájemný rozhovor a bratrskou útěchu si být navzájem oporou.

S tím rezonuje zdánlivě obyčejná výpověď jednoho z účastníků o sblíživším efektu sdílení se v Zoom prostoru, kdy se všichni museli soustředit na jednoho člověka. Je to výpověď člověka, který se sboru vzdálil a prožíval dopad pandemie velmi negativně. Tento okamžik jej významně oslovil. On i jiní se online seznámili s členy sboru, které dosud neznali. Před pandemií chodili do sboru pravidelně a oddaně, a přesto se z novými bratry či sestrami seznámili až online. Stačilo se jen připojit a účastnit se pospolitosti Božího království.

140 YouTube, Koinonie – II. blok konference Církve v době pandemie. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=l7kldtwCKmg&list=PL_cU2Gsvem3kM8MtIVCpzHvwKmeZk4eRx&index=3

8 Seznam literatury

Literární zdroje

FADE, Stephanie. *Using interpretative phenomenological analysis for public health nutrition and dietetic research: A practical guide*. Proceedings of the Nutrition Society. 2004, 63, 647-653. ISSN 0029-6651.

FILIPI, Pavel. *Církev a církve: kapitoly z ekumenické eklesiologie*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000. ISBN 80-85959-58-5.

FILIPI, Pavel. *Křesťanstvo: historie, statistika, charakteristika křesťanských církví*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2001. ISBN 80-85959-80-1.

FILIPI, Pavel. *Pozvání k oslavě: evangelická liturgika*. Praha: Kalich, 2011. ISBN 978-80-7017-149-3.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.

KÜNG, Hans a Edward QUINN. *On being a Christian*. New York: Image Books, 1984. ISBN 0-385-19286-X.

KOUTNÁ KOSTÍNKOVÁ, Jana a ČERMÁK, Ivo, Interpretativní fenomenologická analýza. In: ŘIHÁČEK, T. a kolektiv. *Kvalitativní analýzy textů: čtyři přístupy*. Brno: Masarykova univerzita, 2013, s. 9-43. ISBN 978-80-210-6382-2.

KRASTEV, Ivan. *Is it tomorrow, yet?: Paradoxes of the Pandemic*. United Kingdom: Penguin Books, 2020. ISBN 9780141995182.

KUBAL, Michal a Vojtěch GIBIŠ. *Pandemie: anatomie krize*. Praha: Kniha Zlín, 2021. ISBN 978-80-7662-241-8.

MATULÍK, Bronislav. *Všechno je jinak. Brána*. Praha: Církev bratrská, 2020, 4, 38.

MOLTMANN, Jürgen. *Bůh ve stvoření. Ekologická nauka o stvoření*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999. ISBN 8070212330.

NEŠPOR, Z. R. a Z. VOJTÍŠEK. *Encyklopedie menších křesťanských církví v České republice*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-3315-2.

NOVOTNÁ, Hedvika, Ondřej ŠPAČEK a Magdaléna ŠTOVÍČKOVÁ. *Metody výzkumu ve společenských vědách*. Praha: FHS UK, 2019. ISBN 978-80-7571-025-3.

OLŠOVSKÝ, Jiří. *Slovník filozofických pojmů současnosti*. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3613-6.

POKORNÝ, Petr. *Hermeneutika jako teorie porozumění: od základních otázek jazyka k výkladu bible*. Praha: Vyšehrad, 2006. ISBN 80-7021-779-0.

SMITH, Jonathan A. a FLOWERS Paul a LARKIN Michael. *Interpretative phenomenological analysis: theory, method and research*. London: Sage Publications, 2009. ISBN 978-4129-0833-7.

SMITH, Jonathan A. *Evaluating the contribution of interpretative phenomenological analysis*. *Health Psychology Review*. 2001, 5(1), 9–27. ISSN 1743-7199. 2. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/17437199.2010.510659>

SMITH, Jonathan A. a OSBORNE, Mike. Interpretative phenomenological analysis. In: Smith, Jonathan A. *Qualitative Psychology: A Practical Guide to Research Methods*. London: Sage Publications, 2003, 53–80. ISBN 978-1412930840.

SMITH, Jonathan A. Reflecting on the development of interpretative phenomenological analysis and its contribution to qualitative research in psychology. In: *Qualitative Research. In Psychology*. 2004, 1, 39–54. ISSN 1478-0895.

ŠEĐOVÁ, Klára a Roman ŠVAŘÍČEK. Jak psát kvalitativně orientované výzkumné studie: Kvalita v kvalitativním výzkumu. *Pedagogická orientace: Vědecký časopis české pedagogické společnosti* [online]. Brno: Česká pedagogická společnost ve spolupráci s Masarykovou univerzitou, 2013(4), 478–510. ISSN: 1805-9511. Dostupné z: 10.5817/PedOr2013-4-478

ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0644-6.

WILLIG, Carla. Introducing qualitative research in psychology: adventure in theory and methods. Maidenhead: Open University Press, 2001. ISBN 0-335-20536-4.

Elektronické zdroje

Albatrosmedia.cz [online] Albatrosmedia.cz, Vojtěch Gibiš [cit. 14.04.2022]. Dostupné z: <https://www.albatrosmedia.cz/autori/65027217/vojtech-gibis/>

Církev bratrská | cb.cz [online]. Církev bratrská, Dokumenty Církve bratrské. [cit. 10-04-2022]. Dostupné z: <https://portal.cb.cz/zakladni-dokumenty>

Církev bratrská | cb.cz [online]. Církev bratrská, Historie a současnost Církve bratrské [cit. 10-04-2022]. Dostupné z: <https://portal.cb.cz/historie-a-soucasnost-cirkve-bratske>

Církev bratrská | cb.cz [online]. Církev bratrská, Sbory a stanice [cit. 09-04-2022]. Dostupné z: <https://portal.cb.cz/sbory>

Církev bratrská | cb.cz [online]. Církev bratrská, inForm 04 a 05/2020 [cit. 09-04-2022]. Dostupné z: <https://portal.cb.cz/2020-inform-04-a-05-2020>

Církev bratrská | cb.cz [online]. Církev bratrská, Konference ke zkušenostem s on-line přenosy [cit. 09-04-2022]. Dostupné z: <https://portal.cb.cz/2020-konference-ke-zkusenostem-s-on-line-prenosy-bohosluzeb-v-prubehu-nouzoveho-stavu>

Církev bratrská | cb.cz [online]. Církev bratrská, Pandemie koronaviru a církev. [cit. 09-04-2022]. Dostupné z: <https://portal.cb.cz/2020-pandemie-koronaviru-a-cirkev>

Církev bratrská | cb.cz [online]. Církev bratrská, Výzva David Nováka ke společným modlitbám a k půstu [cit. 09-04-2022]. Dostupné z: <https://portal.cb.cz/2020-vyzva-david-novaka-ke-spolecnym-modlitbam-a-k-pustu>

Církev bratrská | cb.cz [online]. Církev bratrská, Pastýřský list Davida Nováka - březen 2020. [cit. 10-04-2022]. Dostupné z: <https://portal.cb.cz/2020-pastyrsky-list-davida-novaka-brezen-2020>

Církev bratrská | *cb.cz* [online]. Církev bratrská, Stanovisko Rady Církve bratrské k riziku epidemie. [cit. 09-04-2022]. Dostupné z: <https://portal.cb.cz/2020-stanovisko-rady-cirkve-bratske-k-riziku-epidemie-e2608d51-3329-4e32-b628-6919a5655547>

Církev bratrská | *cb.cz* [online]. Církev bratrská, Ústředí církve a odbory. [cit. 10-04-2022]. Dostupné z: <https://portal.cb.cz/skupiny>

Církev bratrská | *cb.cz* [online]. Církev bratrská, Video a audio přenosy bohoslužeb sborů Církve. [cit. 10-04-2022]. Dostupné z: <https://portal.cb.cz/video-a-audio-prenosy-bohoslužeb>

Církev bratrská | *cb.cz* [online]. Církev bratrská, inForm 06/2020. [cit. 10-04-2022]. Dostupné z: <https://portal.cb.cz/2020-inform-06-2020>

Česká biskupská konference [online]. *Církev.cz*, Dohoda o duchovní péči ve zdravotnictví [cit. 24.04.2022]. Dostupné z: <https://www.cirkev.cz/archiv/061120-dohoda-o-duchovni-peci-ve-zdravotnictvi>

Česká televize [online]. Česká televize – Lidé, Michal Kubal. [cit. 14.04.2022]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/lide/michal-kubal/>

Diakonie CB [online]. *Diakonie.cz*, Pomáháme tam, kde je to potřeba [cit. 09-04-2022]. Dostupné z: <https://cb.cz/diakonie/>

Evangelická teologická fakulta [online]. Evangelická teologická fakulta, Co je to Diakonika? [cit. 23.04.2022]. Dostupné z: <https://web.etf.cuni.cz/ETFN-749.html>

Halik.cz [online]. Tomáš Halík, Články a eseje [cit. 16.04.2022]. Dostupné z: <http://halik.cz/cs/tvorba/clanky-eseje/clanek/606/>

iDnes [online]. Česko dál padá do covidové propasti. Má nejvíce případů i úmrtí na světě [cit. 31.03.2022]. Dostupné z: http://www.idnes.cz/technet/veda/koronavirus-covid-cesko-nejvice-umrti.A201023_121240_veda_mla

Informace ze světa zdravotnictví - zdravezpravy.cz [online]. *Zdravezpravy.cz*, Tuzemský semafor ukáže covidová rizika v regionech [cit. 16.04.2022]. Dostupné z: <https://www.zdravezpravy.cz/2020/07/27/tuzemsky-semafor-ukaze-covidova-rizika-v-regionech/>

iROZHLAS - spolehlivé a rychlé zprávy [online]. iROZHLAS, Jen jeden člověk na 15 metrů čtverečních, [cit.31.03.2022]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/vlada-omezeni-poctu-zakazniku-v-obchodech-15-metru-ctverecnich_2011161628_jgr

Onemocnění aktuálně od MZČR [online]. Onemocnění aktuálně od MZČR, COVID-19 [cit. 31.03.2022]. Dostupné z: https://onemocneni-aktualne.mzcr.cz/covid-19?utm_source=general&utm_medium=widget&utm_campaign=covid-19

Onemocnění aktuálně od MZČR [online]. Onemocnění aktuálně od MZČR, COVID-19 v ČR: Otevřené datové sady a sady ke stažení, [cit. 31.03.2022]. Dostupné z: <https://onemocneni-aktualne.mzcr.cz/api/v2/covid-19>

Ministerstvo kultury České republiky [online]. Mkr.cz, Data registrace církví a náboženských společností a svazů církví a náboženských společností [cit. 31.03.2022]. Dostupné z: <https://www.mkr.cz/data-registrace-cirkvi-a-nabozenskych-spolecnosti-a-svazu-cirkvi-a-nabozenskych-spolecnosti-408.html>

Ministerstvo kultury České republiky [online]. Mkr.cz, Zvláštní práva církví a náboženských společností [cit. 11.4.2022]. Dostupné z: <https://www.mkr.cz/zvlastni-prava-33.html>

NZIP – Národní zdravotnický informační portál [online]. NZIP, COVID-19: úvod, inkubační doba, původce a sezónnost ... [cit. 31.03.2022]. Dostupné z: <https://www.nzip.cz/clanek/447-covid-19-zakladni-informace>

Týden.cz - Aktuální zpravodajství v souvislostech [online]. Týden.cz, Bohoslužby budou povolené od 27. dubna, od 8. června neomezeně [cit. 31.03.2022]. Dostupné z: https://www.tyden.cz/rubriky/domaci/bohosluzby-budou-povolene-od-27-dubna-od-8-cervna-neomezene_542366.html

The New York Times [online]. The New York Times, Ivan Krastev [cit. 16.04.2022]. Dostupné z: <https://www.nytimes.com/column/ivan-krastev>

Vláda ČR [online]. Vláda ČR, Balíčky pro návrat zpět do normálního života [cit. 31.03.2022]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/epidemie-koronaviru/dulezite-informace/balicky-pro-navrat-zpet-do-normalniho-zivota-187921/>

Vláda ČR [online]. *Vláda ČR*, Informace ke koronaviru a nemoci covid-19 [cit. 31.03.2022]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/aktualni-informace-ke-koronaviru-sars-cov-2-puvodne-2019-ncov-179250/>

Vládní opatření lidskou řečí [online]. Covid Portál, Nouzový stav [cit. 31.03.2022]. Dostupné z: <https://covid.gov.cz/situace/onemocneni-obecne-opatrenich/nouzovy-stav>

Vládní opatření lidskou řečí [online]. Covid Portál, Pandemický zákon, [cit. 31.03.2022]. Dostupné z: <https://covid.gov.cz/situace/onemocneni-obecne-opatrenich/pandemicky-zakon>

YouTube [online]. YouTube.cz, Liturgie – I. blok konference Církev v době pandemie [cit. 05.05.2022]. Dostupné https://www.youtube.com/watch?v=906umYswTfI&list=PL_cU2Gsvem3kM8MtlVCpzHvwKmeZk4eRx&index=2

YouTube [online], YouTube.cz, Koinonie – II. blok konference Církev v době pandemie. [online] [cit. 05.05.2022]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=17kldtwCKmg&list=PL_cU2Gsvem3kM8MtlVCpzHvwKmeZk4eRx&index=3

YouTube [online]. Youtube.cz, Konference Církev v době pandemie. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=aPj0qvJglvE&list=PL_cU2Gsvem3kM8MtlVCpzHvwKmeZk4eRx&index=7

YouTube [online]. YouTube.cz, Večer chval CB + ETS. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=RnkenzbCyaQ>

Přílohy

8.1 Informační list a souhlasné prohlášení - vzor

INFORMAČNÍ LIST

Vážený/á pane/paní,
souhlasil/a jste s účastí na rozhovoru, který poskytnete paní Jarmile Dalhaus (dále studentce) pro studijní účely v rámci jejího magisterského studia na Evangelické teologické fakultě Univerzity Karlovy, obor Diakonika, konkrétně pro diplomovou práci s pracovním názvem „Zkušenost členů sboru Církve bratrské na jižní Moravě během pandemie Covid-19“. Následující informace si prosím pozorně přečtete, pokud máte otázky či pochyby, ptejte se výzkumnice, svých blízkých, přátel, odborníků na vše, co Vás zajímá a znovu promyslete svoji účast:

- Studentka Vás oslovila se žádostí o poskytnutí rozhovoru, protože jste členem/členkou stejného křesťanského společenství a domnívá se, že máte ty nejlepší předpoklady o životě v něm poskytnout pro její práci zajímavé a relevantní informace.
- Účelem rozhovoru je sdílení Vaší zkušenosti se sborovým životem během druhé vlny pandemie Covid-19. Vaše zkušenost, respektive výpověď o ní, bude použita jako součást kvalitativního výzkumu k diplomové práci o životě sboru během pandemie. Rozhovor bude zaznamenán a použit pro uvedený studijní účel.
- Vaše účast je plně dobrovolná.
- Vaše identita zůstane anonymní.
- Rozhovor bude trvat asi hodinu, a to formou, která Vám bude vyhovovat – osobně, telefonicky, písemně, popřípadě na online platformě. Pokud budou některé informace chybět, studentka si dovolí Vás požádat o jejich doplnění.
- Během rozhovoru Vám studentka bude pokládat otázky vztahující se k Vaší zkušenosti jako člena/členky sboru během uvedeného období. Můžete odpovídat, jak uznáte za vhodné, popřípadě můžete odmítnout odpovědět.
- Vaše účast v rozhovoru může být přínosem jako určitá reflexe toho, jak jste prožíval/a uvedené období z pohledu křesťana a člena křesťanského společenství. Zajisté bude přínosem pro zachycení života sboru v období druhé vlny pandemie, tzn. pro studentku (jejím cílem je úspěšné zpracování její diplomové práce), ale může se stát i přínosem a zdrojem poučení či inspirací k zamyšlení pro sbor (jeho členy i vedení), popřípadě jiná křesťanská společenství.
- Za Vaši účast Vám nenáleží žádná finanční ani jiná náhrada.

- V současnosti nejsou známa žádná možná rizika Vaší účasti v rozhovoru. Údaje, které by mohly vést k Vaší identifikaci, budou důsledně anonymizovány, tj. změněny nebo vynechány. Zvukový záznam bude přístupný jen studentce.
- Výstupem rozhovoru bude písemné použití pasáží rozhovoru především v 5. kapitole diplomové práce studentky, představující výsledky výzkumu, mohou být použity ji v kapitolách jiných. Budou použity doslovné citace a Vy, jako jejich autor, budete označen jako účastník rozhovoru (popř. člen s boru, či odpovídající, apod.). Budou sdíleny v diplomové práci s vedoucím diplomové práce, popřípadě konzultanty diplomové práce, oponentem a komisí při obhajobě, poté bude diplomová práce veřejně dostupná v elektronické podobě v Digitálním repozitáři závěrečných prací na ETF UK v Praze: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/1892>. Budou pořizeny dva výtisky diplomové práce, jeden pro oponenta, jeden k zařazení do archivu diplomových prací na ETF UK.
- Přepis rozhovoru ani původní nahrávka nebude zveřejněna v médiích ani jinak šířena.
- V případě zájmu budete seznámen/a s pasážemi, které budou v práci citovány. Zájem můžete vyjádřit písemně, ústně či e-mailem (viz. níže). Můžete také požádat o kopii původní nahrávky, případě o její vymazání. Pokud tak neučiníte, bude vymazána po obhájení diplomové práce studentkou, nejpozději 30.6.2022. Pokud dojde k situaci, že její práce obhajobou neprojde, bude Vás studentka o této skutečnosti informovat a dohodne se s Vámi případně na prodloužení termínu vymazání rozhovoru.
- Máte právo kdykoli a bez uvedení důvodu odmítnout, omezit nebo ukončit svoji účast bez jakýchkoli důsledků. Máte kdykoli možnost požádat o úpravu, nepoužití či vymazání své výpovědi.
- Budete-li mít jakékoli dotazy, můžete se obrátit na Jarmilu Dalhaus prostřednictvím tel. č. 774569605, e-mailu: jarmiladalhaus@gmail.com, popřípadě proděkana pro studijní záležitosti Evangelické teologické fakulty Univerzity Karlovy, Dr. Ladislava Beneše, na e-mailu: benes@etf.cuni.cz.

SOUHLASNÉ PROHLÁŠENÍ
potvrzení o informovaném souhlasu

Potvrzení o informovaném souhlasu platí pouze s informačním listem.

Byly mi přečteny veškeré potřebné informace. Měl/a jsem možnost se ptát a každá otázka, kterou jsem položil/a, mi byla zodpovězena k mé spokojenosti. Dobrovolně souhlasím s účastí v tomto výzkumu a podle zákona č. 110/2019 Sb., o zpracování osobních údajů, zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů, a v souladu s nařízením (EU) 2016/679 o ochraně fyzických osob v souvislosti se zpracováním osobních údajů a o volném pohybu těchto údajů (GDPR), tímto uděluji svůj výslovný a svobodný souhlas se zpracováním veškerých svých osobních údajů, které jsem poskytla během rozhovorů pořizovaných ve zvukové či audio-vizuální podobě v rámci výzkumného projektu k diplomové práci studentky.

Vytištěné jméno účastníka:

Podpis účastníka:

Datum:

Prohlášení osoby, která s účastníkem probírala podmínky výzkumu a poučeného souhlasu:

Přečetl/a jsem informační list budoucímu účastníkovi přesně a ujistil/a jsem se, jak nejlépe dovedu, že účastník rozumí, jak budeme postupovat:

- 1. Účastník poskytne rozhovor na téma život sboru během pandemie Covid-19 v trvání max. 60 minut. Může na kladené otázky odpovídat podle své vůle nebo může odmítnout odpovědět.*
- 2. Rozhovor bude nahráván a zpracován jako součást kvalitativního výzkumu k diplomové práci s pracovním názvem Život sboru během pandemie Covid-19.*
- 3. Výsledek zpracování rozhovoru bude použit pro studijní účely a bude dostupný veřejnosti.*

Potvrzuji, že účastník měl příležitost se ptát a že všechny jím položené otázky o výzkumu jsem zodpověděl/a správně a korektně, jak nejlépe dovedu.

Potvrzuji, že osoba nebyla k souhlasu donucena a že souhlasila svobodně a dobrovolně.

Kopie tohoto formuláře poučeného souhlasu byla účastníkovi poskytnuta.

Vytištěné jméno osoby, která s účastníkem podmínky výzkumu a poučeného souhlasu probírala:

Jarmila Dalhaus

Podpis osoby, která s účastníkem podmínky výzkumu a poučeného souhlasu probírala:

Datum:

8.2 Tabulka zvláštních slov a výrazů

pojem	Žena 59	Žena 25	Žena 25 studentka	Žena 45	Muž 72
sállet	7	0	1	3	0
společně, -ě, -e <u>o</u> š <u>tv</u> í	7	5	0	5	4
modlit, modlitba	9	3	0	0	1
vděčnost	3	0	2	1	
Bůh, Duch svatý, Ježíš, Kristus, Hospodin, Otec	3,0 0 0,0	3,0 0 0,0	0,0 0 0,0	6,0 0 0,0	3,3 3 0,1 1
bratr, sestra, ne pokrevní	4,1	2,4	0,0	1,0	2,0
duchovní, duchovně	3	1	0	2	1
sám, sama, samotná (celkem)	0	5,(13)	1	0	0
rodina duchovní (celkem)	0	5,(12)	0	0	1
vztah	2	1	0	1	3
sbor	23	16	15	14	15
zvláštní slovo, spojení	Žena 9x Potřeba 13x Setkání 6x O SOBĚ Proším o modlitby, hledám duchovní vedení žádná pozitivní covid zkušenost	izolace 5x naděje O SOBĚ sbor si vybral mne, smutná, stigma, nálepka,	deprese 3x O SOBĚ stigma, panické záchvaty, perplex 2x, nesvá, zapřít se, vůle, jiná, hloupě zaneprázdněná, smutný 5x řeknu to hnusně, nezvídám	fajn 9 ráda 10 společná bohoslužba O SOBĚ cítí se spokojená, podporu nepotřebovala	slang hojně, biblické verše O SOBĚ žádné problémy nemám